

Általános kérdések

71/2015

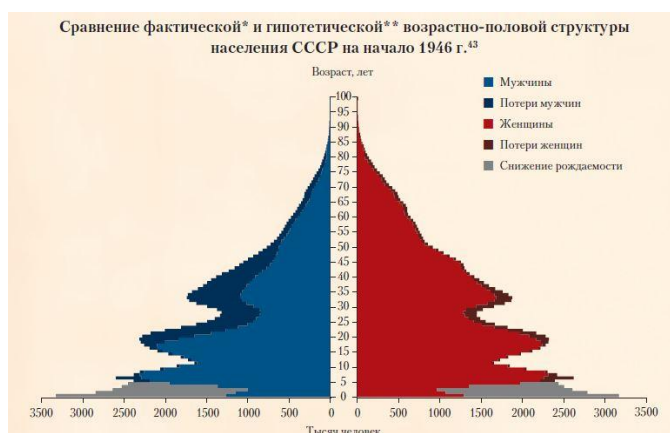
A győzelem ára

Ольга Бухарова: Цена Победы

Российская газета, Спецвыпуск – Дыхание Китая, 2015. 6666. sz. 16–17. p.

URL: <http://www.rg.ru/2015/05/06/surinov.html>

A Nagy Honvédő Háború győzelmének 70. évfordulója alkalmából az orosz állami statisztikai hivatal jubileumi kiadványt jelentetett meg *Великая Отечественная война: Юбилейный статистический сборник* címmel. A statisztikai adatgyűjteményt Alekszandr Surinov, a hivatal vezetője mutatta be a *Rosszijszakaja Gazeta* kormánylapnak adott interjújában. A kétszáz oldalas kiadványban eddig nem közölt statisztikai adatok láttak napvilágot a háborús Szovjetunióra és az Oroszországi SZSZSZK-ra vonatkozóan. Az 1940 és 1950 közötti időszakot a különböző hivatalos statisztikai évkönyvekből, történelmi emlékekből, állami és magánlevéltárak anyagaiból merített, a korabeli statisztikai módszertan szerint készült adatokkal mutatják be. Az összeállítók: az Orosz Állami Statisztikai Hivatal, az Orosz Hadtudományi Könyvtár, a Hadtörténelmi Tudományos Kutatóintézet és a Nemzeti Kutatási Intézet munkatársai.

Forrás: *Великая Отечественная война. Юбилейный статистический сборник*. Москва, 2015, Росстат. 28. p.

Az adatok tanulmányozása során az olvasó képet alkothat a népesség számának nemek és korcsor-

TARTALOMJEGYZÉK

Általános kérdések.....	1
Gazdaság.....	2
Társadalom	14
Demográfia	25

portok szerinti változásáról. A kiadványban található adatokat az életkörülményekre, a gazdaságra, a szociális szférára, a háború emberi és anyagi veszteségeire vonatkozóan is. Különösen figyelemfelkeltő az 1946. évre vonatkozó hipotetikus és tényleges adatokat egybevető korfa, amelyből látható, hogy bizonyos korcsoportokban a férfiak nem kevesebb, mint fele elhunyt a háborúban, illetve hogy drasztikusan csökkent a születések száma. A gazdasági mutatókat és a szociális szféra adatait a hátszéri régiók szerinti bontásban, illetve a kereskedelmi forgalom tekintetében Moszkvára vonatkozóan is az olvasó elé tárják. Az 1940. esztendő, valamint az 1943 és 1945 közötti évek gazdasági helyzetét tükröző számok a megszállt területek jellemzőit is magukban foglalják. Több mutatót nemzetközi statisztikai adatokkal is kibővítettek.

Az orosz adatok összevethetők a háború előtti és utáni években az Amerikai Egyesült Államokban, Franciaországban, Németországban és Japánban mért nem és kor szerinti népesség adataival. Ugyanígy összehasonlíthatók a Szovjetunió és a fejlett nyugati országok korabeli ipari termelési adatai is. Az olvasó képet kaphat arról, hogy a szövetségesek milyen mértékben járultak hozzá a győzelemhez, milyen életszínvonalbeli különbségek voltak a felek között. A számok távol állnak az ideológiától, segítik megérteni és az érzelmi lerakódásoktól megtisztítani a történelmi folyamatokat – fejezte be az orosz statisztikai hivatal elnöke.

A kötet kézbe vehető a KSH Könyvtár idegen nyelvű olvasótermében.

TÁRGYSZAVAK: történelmi statisztika, statisztikai adatgyűjtemény, nemzetközi statisztika, Nagy Honvédő Háború, Szovjetunió

Gazdaság

72/2015

Árnyékgazdaság a fejlett gazdaságú országokban

Dominik H. Enste: The shadow economy in industrial countries

IZA World of Labor, 2015. 127. sz. 1–10. p.

URL: <http://wol.iza.org/articles/shadow-economy-in-industrial-countries.pdf>

DOI: 10.15185/izawol.127

A nem megfigyelt gazdasági tevékenységek (*shadow economies*) fő oka a fejlett országokban a jövedelmek növekvő adóterhe, valamint a kormányzati szabályozások elhárításának szándéka. Egyes közép-kelet-európai országok árnyékgazdasága a stabil intézményrendszer hiányának is következménye, ehhez járul az alacsony adómorál, a kormányzattal kapcsolatos lojalitás gyengesége. Az árnyékgazdaság jellemzőinek és társadalmi, gazdasági hatásainak elemzése nélkülözni kénytelen a statisztikailag hitelesített tényeket, ezért a kutatók becslései főként az állami bevételek kiesését vizsgálják, számításokat végeznek az erőforrások elosztására a megfigyelt és a nem megfigyelt gazdasági tevékenységek között.

Nem adhat megoldást erre a világszerte növekvő méretű adóelkerülésre, ha például növelik a be nem jelentett munkavégzés büntetését, szigorítják a hatósági ellenőrzéseket. Az erősebb adóztatás, a büntetéssel fenyegető állami szabályozás korlátozásai a tapasztalatok szerint inkább kiterjesztik az árnyékgazdaságot, ami csökkentheti az adóbevételeket, a közfeladatok ellátására kevesebb forrás fordítható. Hibás kör mutatkozhat, ha emiatt ismét nőnek az adókulcsok, és újabb tevékenységeket menekíthetnek a nem megfigyelt gazdaságba.

A kutatások eredményei szerint a közép-kelet-európai térség árnyékgazdaságának fő hajtóereje a vállalkozások túlzott adminisztratív terhe, a gyenge jogérvényesítés, amely kikapukat enged, így nem terjedt el az önkéntes jogkövetés, és nagy jövedelmek szerezhetők korrupcióval.

Ahol kicsi annak a valószínűsége, hogy megtalálják a nem bejelentett munkát végzőket, azok rejtett jövedelmeit, ott vonzóbb az árnyékgazdaság, mint a hivatalosan nyilvántartott munkavégzés. Ahol a tevékenység bürokratikus terhe tartósan rontja a

hatékonyságot, ott az üzleti folyamatok egy részét a szabályokat elkerülve érdemes megszervezni, számolva a szabálytalanságok esetleges többletköltségeivel, jogkövetkezményeivel is. Ahol pedig a gazdaság szereplői jórészt elfogadják az ilyen eredetű többletjövedelmet, ott nehéz megakadályozni az egyéni törekvést a jogszabályok megkerülésére.

A gazdaság elérhető adataira alapozott elemzések adhatnak választ arra, hogy a hivatalosan nem elszámolt gazdasági erőforrások milyen összegűek, illetve összetételűek. Becslések készíthetők arra is, hogy milyen súlyú az egyes országok nem megfigyelt gazdaságának pótlólagos kibocsátása a termékek, szolgáltatások piacain, és milyen hatású az állam bevételeire, ide értve a közvetett, forgalmi adóztatást is. Az elérhető nemzeti adatokkal és azokra alapozott becslésekkel áttekinthető az árnyékgazdaság hatása a költségvetési hiányra a vizsgált országokban. Becsülhető például, hogy az árnyékgazdaság kieső állami bevételei hogyan befolyásolják például az infrastruktúra beruházásait.

TÁRGYSZAVAK: árnyékgazdaság, pótlólagos piaci kínálat, adóteher, jogérvényesítés

NÁDUDVARI ZOLTÁN

73/2015

Az EU-integráció húzóhatása Közép-Kelet-Európa gazdasági növekedésére

Katja Mann: The EU, a growth engine? The impact of European integration on economic growth in Central Eastern Europe

FIW Working Paper, 2015. 136. sz. 1–27. p.

URL: http://www.fiw.ac.at/fileadmin/Documents/Publikationen/Working_Paper/N_136-Mann.pdf

A közép-kelet-európai országok úgy érték el a GDP növelését az 1990-es évektől kezdően, hogy annak egyik hajtóereje az integrációs folyamat volt. A tanulmány összesen tíz ország gazdaságának konvergenciáját vizsgálja az 1995 és 2010 közötti időszakban. A regressziós elemzés a térség és az Európai Unió (EU) más országai közötti külkereskedelem adataira alapozott. A gazdaság ágazatai szerinti mutatósorozatok is árnyalják a megállapításokat, kiegészítve a tíz ország integrációs folyamatának összefoglaló adatait. A statisztikai elemzés a közép-távú tendenciákat tárja fel Solow növekedési elméletét alkalmazva.

Az időszakban az évente megfigyelt növekedési ütemek ingadoztak, visszaesés is előfordult. Az integrációs folyamat ágazati szintű nemzetközi összehasonlítását a Rajan–Zingales-módszerrel végezték. A 2004 és 2007 közötti időszakban csatlakozott közép-kelet-európai országok fejlődési pályája az EU korábbi tizenöt tagállamára megállapított integrációs folyamathoz hasonló. A tíz ország itt részletesen elemzett integrációs folyamata tanulságokat szolgáltat a belépési szándékot nyilvánító további európai országok fejlődési lehetőségeire is.

A keleti bővítés gazdasági hatása kétségtelenül kedvező a tíz újonnan csatlakozott közép-kelet-európai országban, továbbá az EU tizenöt korábbi tagállamában is. Az összesített külkereskedelmi adatok mellett az ágazati bontású elemzés is igazolja a fejlődésre gyakorolt differenciált hatásokat.

Az is igazolható, hogy a nem EU-országok körében is vonzóbb lett a csatlakozó közép-kelet-európai országokkal folytatott kereskedelmi kapcsolat. Az európai integráció előkészítése és érvényesítése ugyanis csökkentette a térség kockázatait, javította a befektetések esélyeit. Vonzó a külföldi közvetlen beruházás számára egyrészt a tervgazdaság évtizedekben kialakult stabil intézményi háttér, másrészt a közép-kelet-európai országok viszonylag alacsony munkaerőköltsége, a jól képzett szakmunkások és diplomások elérhetősége.

Kiemelhető a csatlakozás hasznaként, hogy az EU új piaci lehetőségeket nyitott a térség tíz országának külkereskedelmében. A fejlődést segítették az EU pénzügyi alapjaiból juttatott támogatások is. Sokféle EU-program készítette elő a csatlakozást a kilencvenes évektől. A közép-kelet-európai országok mint új tagállamok 2004-től a kohéziós, a struktúrafejlesztő, valamint a mezőgazdasági uniós programok pénzügyi forrásait vehették igénybe.

Itt nem volt vizsgálható olyan fejlődési változat, hogy a közép-kelet-európai országok miként fejlődtek volna a piactudományra áttérve, ha nem csatlakoznak az EU-hoz. Feltételezhető, hogy lényegesen eltért volna ilyen esetekben például az állami eszközök magántulajdonba adása, a társas vállalkozások működése, és másként alakultak volna az árak. Az említett alternatív fejlődési pálya adatsorai azonban nem érhetőek el. Az európai integráció és vázolt gazdasági hatásai szervesen kapcsolódnak a demokratikus viszonyok és a jog megváltozott lehetőségéhez. A közép-kelet-európai térség egyes keleti szomszédjainak fejlődési pályája jól példázza, hogy az EU-csatlakozás nélkül miként kezelik az

ilyen alapvető társadalmi kérdéseket, milyenek az EU-n kívüli gazdasági fejlődés kilátásai középtávon.

TÁRGYSZAVAK: gazdasági fejlődés, külkereskedelem, külföldi közvetlen beruházás, EU-integráció, közép-kelet-európai országok

NÁDUDVARI ZOLTÁN

74/2015

A BRICS és a fejlett országok értékpapírpiacának együttes mozgása az idő függvényében

Heikki Lehkonen – Kari Heimonen: Timescale-dependent stock market comovement: BRICS vs. developed markets

Journal of Empirical Finance, 2014. 28. köt. 90–103. p.

URL: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0927539814000620>

DOI: 10.1016/j.jempfin.2014.06.002

A statisztikai elemzés három tényezője a térséghez tartozás, a fejlettség szintje, valamint az eszközök megtérülési ideje. A világgazdaság kiválasztott fejlett térségei (Ausztrália, Hong Kong és Kanada) és vezető országai (az Egyesült Királyság, Japán, Németország és az Amerikai Egyesült Államok) eszközmegtérülési viszonyai lényegében azonos tendenciát mutatnak, mint az úgynevezett BRICS-országok (Brazília, Oroszország, India és Kína) befektetett eszközei körében. A befektetők nemzetközi befektetési portfóliót alakítanak ki, és számottevő lett a BRICS-térség értékpapírjainak vonzereje.

A BRICS öt nagy fejlődő országa nem alkot olyan homogén csoportot, mint ami a legfejlettebb vizsgált országok mutatóira jellemző. Az eszközmegtérülések alakulása attól is függ, hogy milyen időszakot fog át a mutatósorozat elemzése; itt a térségek dinamikája, a tendenciák együttlépésének (*comovement*) szorossága a modell tényezői. Az értékpapírpiacok rövidebb elemzési időtávjának fő tényezője a vizsgált földrajzi térség, a viszonylag hosszabb időszakokban azonban lényegesebb a fejlődési pálya. A tanulmány az időben változó becslési módszert alkalmazza a vizsgált országok tőzsdéinek modellezésére. A tényezőket kombinálva a modell rétegeit a részletes mutatósorozatokkal mind a rövid, mind a hosszabb megtérülési időszakokra elemzik.

Az Egyesült Államok értékpapírpiaca a viszonyítás alapja az elemzésekben, a korrelációs számítás pedig páronként méri össze a három vizsgált föld-

rajzi térség tőzsdei adatait. A modellszámítás¹ eredményei alapján megállapítható, hogy a megtérülés alakulása hogyan függ össze a térséghez tartozással, illetve az országok gazdasági fejlettségének szintjével. A gyakorlati tőzsdei döntések a többféle nemzetközi piacra szétterített befektetési portfóliót ilyen elemzésekkel alakítják ki. Minél hosszabb a vizsgált időszak, annál erőteljesebb az együttmozgás a térségek megtérülési viszonyai között, és annál kisebbek a fejlődés átlagos ütemei.

Igazolható, hogy a befektetések portfóliói az ázsiai, az európai és az amerikai országok tőzsdéi között oszlanak meg, és azok várható megtérülései egymástól eltérő időtávon alakulnak. A tanulmány modellje növelte az elemzések időtávját, és ezzel szignifikánsan csökkent a vizsgált tőzsdei mutatók együttmozgásának szórása, közeledtek a piaci megtérülés feltételei.

A rövidebb elemzési időszakokban még számottevőek az együttmozgás különbségei az Egyesült Államok és más térségek tőzsdéi között, viszont az ausztráliai, a japán és a kínai megtérülés mutatói nagyon hasonlóak.

A hosszabb elemzési időszakokban inkább a fejlettségi szint a meghatározó. Ilyen feltételekkel az Egyesült Államok megtérülési mutatói közelebb vannak az említett fejlett országokéhoz, mint a BRICS térségéhez. A nemzetközi befektetési stratégiákban a kínai értékpapírok hosszabb távon vonzóbbak, mint a legfejlettebb országokéi. További kutatásra lesz szükség az említett modellezés ágazati összefüggéseinek tanulmányozására, a megtérülés különböző időtávjain.

TÁRGYSZAVAK: befektetés megtérülése, nemzetközi tőzsde, BRICS-országok

NÁDUDVARI ZOLTÁN

75/2015

A tőkehozam szélsőséges szintje az európai pénzügyi válság időszakában

Andreas Chouliaras – Theoharry Grammatikos: Extreme returns in the European financial crisis
MPRA Paper, 2014. 58978. sz. 1–23. p.

URL: https://mprapub.uni-muenchen.de/58978/1/MPRA_paper_58978.pdf

¹ A szerzők többváltozós feltételes korrelációs tőzsdei modellt ismertettek: *dynamic conditional correlations*, multivariate DCC-GARCH.

A tőzsdék napi árfolyamváltozásainak elemzése a 2004. január és 2013. március közötti időszak adataira alapozott három európai földrajzi térségben. Az évtizedes időtáv tartalmazza a válság előtti éveket, majd az Amerikai Egyesült Államok és az európai gazdaság válságának éveit, amelyek megmutatkoznak a tőzsdei folyamatok mutatóiban is.

- Az országok egyik csoportjába tartozik a német, a francia, a holland, a finn és a belga gazdaság,
- a másikba a nem euróövezeti brit, dán, svéd, cseh és lengyel gazdaság,
- a harmadikba pedig az euróövezet perifériáiként kezelt görög, ír, olasz, portugál és spanyol gazdaság.

Az európai országok itt vizsgált csoportjai tőzsdéinek összesített vesztesége több tíz milliárd euró volt, amennyiben az árfolyam csak egy-két százalékkal zuhant a válság időszakában. A piac folyamatai a tőzsdeindexek alapján követhetők, ahogy az országok említett csoportján belüli, illetve azok közötti különbségek változtak például a jegyzések ingadozása, a valutaárfolyam, a kamatszint, a gazdaság teljesítményének együttes hatására.

A magánbefektetők és intézményi befektetők nem találtak alkalmas portfóliót a válság időszakában, hiába keresték a megoldást hatalmas veszteségeik kezelésére. A befektetési döntés elemzése az elérhető indexsorozatokra alapozott, és értékelte az értékpapírpiac várható folyamatait, azok valószínű hatását a megtérülésre. A modell eredményei szerint a vizsgált európai pénzügyi piacok kölcsönösen hatnak egymásra, és kimutatható az is, hogy az EU és tagállamai szakpolitikája nem készült fel a válság miatti nagy sokkok kezelésére.

TÁRGYSZAVAK: pénzügyi válság, euróválság, tőzsde

NÁDUDVARI ZOLTÁN

76/2015

Háztartások standard jövedelemfelvétele hiányzó kiadási adatainak imputálása

Massimo Baldini – Daniele Pacifico – Federica Termini: Imputation of missing expenditure information in standard household income surveys

CAPPaper (Centro di Analisi delle Politiche Pubbliche), 2015. 116. sz. 1–21. p.

URL: http://www.capp.unimore.it/pubbl/cappapers/Capp_p116.pdf

A szakstatisztika módszerei regressziós és más statisztikai imputálási módszerekkel pótolják a háztartások jövedelmeinek, kiadásainak felvételeiből hiányzó adatokat. A becslések standard eljárásai figyelembe veszik a hiányzó adatok pótlásához a felmért háztartások változóit, például jövedelem-szint, kiadás összetételének, a társadalmi és demográfiai jellemzők párosítható mutatóit. A háztartási jövedelem felvételéből hiányzó információk korrelációja egyes esetekben nem kellően szoros azokkal, amelyek a kiadások adatsoraira alapoznak.

A tanulmány kétlépéses imputáló eljárása a háztartás külső forrásokból átvehető jövedelmeivel, valamint kiadásaival teremt kapcsolatot. Az alkalmazott mikroszimulációs modell alapja a kiadás Engel-görbére alapozott becslése, illetve a fogyasztásra kivetett adók alakulása. A becslés torzított, amennyiben gyenge a korreláció a statisztikai felvétel hiányzó változói és a háztartások külső forrásból átvett mutatói között. Ilyen becslési tényező például a fogyasztási adók elosztási hatása a lakossági kiadások mértékei szerint.

A jövedelem és a kiadás felmért változói egynél több háztartási felvételtől származnak. Az EU-SILC jövedelemfelvétele az egyik adatforrás a vizsgált imputáláshoz. Az összekapcsolás a mikroszimuláció eljárásával végezhető, a különböző felvételek közös ellenőrző változóit előírva, mint például a közvetett adók elérhető adatai.

A jövedelmi szegénység elemzésére alkalmasak a lakossági fogyasztás (vagy a fogyasztás hiányának) adatsorai is. Az életszínvonal, a jóllét elemzéseiben egymástól eltérő következtetés nyerhető a jövedelmek, illetve a fogyasztás rétegek szerinti mérési eredményei alapján. A hiányzó jövedelemadatok pótlásának itt kialakított eljárása a háztartások fogyasztásának teljes vektorára alapozza a hiányzó adatsorok becslését rétegek szerint. Erős a kapcsolat ugyanis a háztartások jövedelme, illetve részletesen felmért kiadásaik között.

TÁRGYSZAVAK: háztartások kiadási és jövedelemadatai, közvetett adók, imputálás, mikroszimuláció, EU-SILC

NÁDUDVARI ZOLTÁN

77/2015

Megfelelők a sajtó és a véleménykutatás adatai a németországi ipari termelés előrejelzésére?

Konstantin A. Kholodilin – Tobias Thomas – Dirk Ulbricht: Do media data help to predict German industrial production?

DICE (Düsseldorf Institute for Competition Economics) Discussion Paper, 2014. 149. sz. 1–40. p.

URL: <http://econstor.eu/bitstream/10419/98712/1/790217295.pdf>

Az elemzés statisztikai módszereket alkalmaz a nyomtatott és elektronikus média híreinek gazdasági jelzőszámaira, amelyek a németországi ipari termelés havi indexeire vonatkozóan a 2001 és 2014 közötti időszakban jelentek meg. A véleményformáló németországi vezető hírforrások¹ áttekinthető gazdasági közlései sokféle makrogazdasági előrejelzést tartalmaznak. A média hírfolyama formálja a pénzügyi folyamatokkal kapcsolatos várakozást is.

A vizsgált másfél évtizedben Németország ipari termelésének híryanaga bemutatja a válság fontosabb hatásait is. A tanulmány összesen negyvennyolc makrogazdasági, konjunktúrakutatási, valamint a média közléseit leíró indikátort alkalmaz. Az elemzésben a média hírek indikátoraiból legfeljebb három kombinálásával több mint tizenhét ezer esettanulmányt alakítottak ki. A híryanag legegyszerűbb indikátora a „recessió” szó előfordulásának gyakorisága.

A vizsgálat során a *Media Tenor International* módszertanában alkalmazott összetett jelzőszámokat is alkalmazták. Belátható, hogy a sajtóhír előrejelzése kapcsolatban van az aktuális döntést befolyásoló várakozásokkal. A várható folyamatokra vonatkozó nézetek mozaikjellegűek, ahogy a közvélekedés változik például a nemzetgazdaság helyzetéről, az ipari termelés fejlődéséről, a várható piaci folyamatokról, és mindezt a média friss közlései erőteljesen formálják.

A tanulmány több ismérvet alkalmaz az ipari termelés havi indexei előrejelzésének minőségére, például a médiaközlés becslési hibáinak mértékével (*root mean squared forecast error*). Az előrejelzés minőségére további ismérv a közölt mutatósorozat stabilitása, például a szórással kifejezve. A megbízhatóság mutatója a tanulmányban összevontan értékeli a sajtóközlések pontosságát és stabilitását.

¹ A médiatartalom elemzésében elektronikus (ARD, ZDF, RTL) és nyomtatott (Spiegel, Focus, Bild) híryanag szerepelt, összesen nyolcvanezer tétellel.

Összehasonlították a modellek kétféle csoportját. Jobb az ipari termelési indexek becslésének megbízhatósága, ha tartalmazza a médiahír előrejelzéseit is, romlott a megbízhatóság, ahol nem vették figyelembe azokat. A vizsgált előrejelzési technikák más eredményre vezetnek a „recessió” szó közléseinek egyszerű leszámblálása alapján, mint az átvett többtényezős tartalomelemzésekkel.

A külföldi tőzsdékre vonatkozó híryanag különösen fontos az exportorientált ipari termelés médiaírei közül.

TÁRGYSZAVAK: ipari termelés havi indexe, sajtó-előrejelzés, gazdasági jelzőszámok

NÁDUDVARI ZOLTÁN

78/2015

A korlátozott hitelezés és az innováció, az exportáló svéd vállalatok mutatói

Hans Lööf – Pardis Nabavi: Innovation and credit constraints. Evidence from Swedish exporting firms *CESIS (Centre of Excellence for Science and Innovation Studies) Electronic Working Paper Series*, 2014. 387. sz. 1–30. p.

URL: <https://static.sys.kth.se/itm/wp/cesis/cesiswp387.pdf>

A tanulmányban megfigyelt mintegy nyolcezer-háromszáz svédországi vállalat nagy többsége kis létszámú, bevételeiben számottevő az exportértékesítés. A vállalatok innovációs eredményei a fontosabb pénzügyi mutatóikkal összevetve értékelhetők az 1997 és 2007 közötti időszakban.

Az alkalmazott nemlineáris ökonometriai megközelítés gazdasági tényezői: a vállalat pénzügyi helyzete, bevételei és kiadásai, adósságainak mértéke. Válságos évek során a csúcstechnika svédországi ágazatai igyekeztek a technológiák gyorsított fejlesztésével válaszolni. A szűkülő finanszírozási lehetőség kedvezőtlen hatású volt a vizsgált kisebb vállalatok innovációs törekvéseire. A pénzügyi korlát azonban kisebb hatású az alacsonyabb technológiai színvonalú termelők innovációs folyamataira.

A vállalati panel a feldolgozóipar ágazatainak új exporttermékeit veszi figyelembe. A tanulmány elhatárolja az innovációs folyamat korai és befejező (termék- és technológiafejlesztési) szakaszait. Kiemelten elemzi a találmányok vállalati hasznosítását a változó pénzügyi feltételek függvényében.

A kibocsátás termékei a korszerűségi élettartam eltérő szakaszaiba tartoznak, és azokra a fellendü-

lés, illetve a gazdasági recessió ciklusai különböző erősséggel hatottak. A vizsgálat kiemeli a svédországi export termékeit, amelyek az ágazati fejlődés fontos tényezői, alakítják a foglalkoztatást és a munkajövedelmeket is. Sokféle szakpolitikai eszköz áll rendelkezésre az innováció, valamint a kivitel kormányzati ösztönzésére, a hatékony támogatások célja az ipar innovációit fékező pénzügyi korlátok feloldása.

A nagyobb exportáló iparvállalatok könnyebben kezelik az innovációikat fékező pénzügyi korlátokat. A kisebb svédországi termelők jobban ki vannak téve a válság pénzügyi sokkhatásainak, nehezebben jutnak hitelhez, kisebb az esélyük termékeik vagy piacaik változtatására, diverzifikálására. Lassulhat az exportra alapozott szabadalmaztatás, ahol a vállalat pénztartaléka jelentéktelen, emiatt az innováció sem valósítható meg piac által elvárt ütemben és az exporthoz szükséges magas technológiai színvonalon.

TÁRGYSZAVAK: feldolgozóipar, technológiai színvonal, vállalatnagyság, innováció, pénzügyi sokkhatás, Svédország

NÁDUDVARI ZOLTÁN

79/2015

A kutatás-fejlesztés (K+F) hatékonysága Európában

Börje Johansson – Hans Lööf – Maxim Savin: European R&D efficiency *Economics of Innovation and New Technology*, 2015. 1–2. sz. 140–158. p.

URL: http://www.researchgate.net/publication/269286210_European_RD_efficiency

DOI: 10.1080/10438599.2014.897857

A tanulmány a találmányi hivatali adatokat¹ hasonlítja össze tizenegy európai ország tizennyolc gazdasági ágazatára vonatkozóan, az 1991 és 2005 közötti időszakban megadott amerikai szabadalmak alapján. A USPTO mintegy 355 ezer közzétett szabadalmára alapozott statisztikai modell fontosabb tényezői a vizsgált európai országok ágazati szerkezete, a kutatás és fejlesztés (K+F) ráfordításai, a gazdasági intézmények összetétele.

A K+F hatékonysága nemzetközi összehasonlításának mutatója a vizsgált gazdasági ágazatok ezer foglalkoztatottjára jutó szabadalmak száma.

¹ Forrás: U.S. Patent and Trademark Office (USPTO).

Az európai országok rangsorát a svéd és a finn kutatás-fejlesztés hatékonysági mutatója vezeti. Az említett két országot a holland és a német szabadalmi intenzitási mutató követi a vizsgált másfél évtizedben.

Az időszak innovációs teljesítményei a szabadalmak ezer foglalkoztatottra jutó száma alapján elemezhető országok és gazdasági ágazatok szerint, összehasonlítható a szabadalomképes ismeretek alakulása, minősíthetők a működtetett szellemi kapacitások.

TÁRGYSZAVAK: kutatás-fejlesztés, ágazati panel, nemzetközi összehasonlítás, Amerikai Egyesült Államok, Európa

NÁDUDVARI ZOLTÁN

80/2015

A külföldi beszállítások előnyei az Amerikai Egyesült Államok iparvállalatainak mikroadatai alapján

Ryan Monarch – Jooyoun Park – Jagadeesh Sivadasan: Gains from offshoring? Evidence from U.S. microdata

International Finance Discussion Papers, 2014. 1124. sz. 1–63. p.

URL: <http://www.federalreserve.gov/econresdata/ifdp/2014/files/ifdp1124.pdf>

A tanulmány az Amerikai Egyesült Államok hivatalos gazdaságstatisztikájának teljesítményadatait tartalmazza a feldolgozóipar jelentő egységeire vonatkozóan. Az elérhető éves mikroadatokat¹ alapján elemzik a rezidens kibocsátáshoz igénybe vett külföldi termelési láncok jellemzőit, azokat pedig összehasonlítják olyan vállalati mintával, amelyben nincs termelési célú külföldi beszállítás (*offshoring*).

Az említett termelési láncok heterogén összetételűek, azonban igazolható, hogy a külföldi beszállítással termelők hosszabb távon csökkentik a korábbi üzemi kapacitásaikat. Ez a tendencia a feldolgozóipari munkahelyek leépítését eredményezi, a külföldi leányvállalatot irányítók mintájában pedig erőteljesebb a csökkenés, mint a másik csoportba

tartozó, túlnyomóan belföldi beszerzésű termelés átlagában.

A tanulmány a két csoportot a foglalkoztatás, a kibocsátás, illetve a hozzáadott érték és a vállalati tőke átlagos mértékei szerint hasonlítja össze. A külföldi beszállítással termelők rendszerint nagyok, a termelékenységben is megelőzik a másik csoportot. A két csoport közötti különbség szignifikáns a modell fontosabb tényezői szerint.

A két csoport között kisebb az eltérés például az átlagos munkabér, illetve a teljes tényező-termelékenység (*total factor productivity – TFP*) alakulásában. A külföldi termelési lánc beszállítása bevált eszköz a belföldi feldolgozóipari tevékenységek hatékony helyettesítésére. Az Amerikai Egyesült Államok és Kína kereskedelmi egyezménye² lökést adott a külföldi termelési lánc beszállításainak növelésére.

Nincs számottevő eltérés a két csoport cégei túlélésének arányai szerint, a felszámolás arányai pedig közel azonosak. A vállalati állóeszközök egy foglalkoztatottra jutó értéke nőtt a külföldi beszállítással termelők körében, az időszakban viszont gyorsabban csökkent a feldolgozóipari vállalatok foglalkoztatottjainak száma, mint a befektetett tőke értéke.

A feldolgozóipari termelők külföldi beszerzése kedvezőtlen hatású a nemzetgazdaság többi ágában is. Kieshet sok korábbi megrendelés például a belföldi szolgáltató ágazatokban, ha külföldről szereznek be félkész terméket.

A modellszámítás figyelembe vette, hogy a vizsgált multinacionális amerikai nagyvállalat főként vertikális vagy horizontális kapcsolatokkal valósítja meg a külföldi beszállítást, milyen szerkezetű a leányvállalatok termelési láncja belföldön és külföldön. A vizsgált mintában főként a horizontális (például a választékot kiegészítő) beszállítások fordultak elő, viszonylag ritka a külföldi alkatrészgyártás, a földrajzi távolságokra is tekintettel.

TÁRGYSZAVAK: külföldi termelők beszállítása, feldolgozóipar, vertikális termelési lánc, mikroadatok kapcsolása, Amerikai Egyesült Államok

NÁDUDVARI ZOLTÁN

¹ Forrás: U.S. Census; Longitudinal Business Dataset (LBD); Census of Manufactures (CMF); Annual Survey of Manufactures (ASM). A *Trade Adjustment Assistance* informatikai eljárással kapcsolták össze a bizalmas mikroadatokat az Egyesült Államok feldolgozóipari termelése külföldi beszállítóinak vállalati bontású mutatósorozataival.

² Az Egyesült Államok kereskedelmi partnereit a jogszabályokban előírt (*permanent normal trade relations – PNTR*) státus alapján minősíti.

81/2015

Az eszközfelhalmozás szakpolitikájának újragondolása a buborékok és az eszközezés tanulságai alapján

Brad Jones: Asset bubbles. Re-thinking policy for the age of asset management

IMF Working Paper, 15/27. 1–59. p.

URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2015/wp1527.pdf>

A nem megfontolt eszközbefektetés veszélyezteti a nemzetgazdaság stabilitását. A tanulmányban bemutatott ilyen eredetű buborékok az intézményi befektetők hibás döntéseinek is következményei. Az öngerjesztő folyamatok elemzése feltárja a kezdetektől az összeomlásig terjedő időszak okait, kölcsönhatásait. A befektetési buborékok tartóssága függ például a tanulás korlátaitól, az alkalmazkodás nehézségeitől, a szereplők jellegzetes reagálásától, a gazdasági folyamatok súrlódásaitól.

A tanulmány a nemzetközi tőkepiac kereteiben vizsgálja a vagyongazdálkodás stratégiáinak előfordult hibáit, elemzi az előfordult buborékok súlyos nemzetgazdasági következményeit. Megfelelőbb szabályozás válthatja fel a nem fenntartható nemzeti és nemzetközi monetáris politikát, hogy megelőzhessek a pénzügyi buborékok hatalmas kárait. A prudens magatartás például fontos követelményként előírható a tőketulajdonos és a közreműködő szolgáltatók szerződésében (*principal-agent contract*).

A kockázatkezelés hagyományos szabályai eddig nem kényszerítettek kellően a prudens bankgyakorlatra, a megfontolt intézményi befektetésre. A szakpolitikai válaszok gátolhatják a buborékok ismétlődését. Károk bekövetkezése a jövőben is lehetséges, mértékük becsülhető az elemzett statisztikai mutatók alapján, például az ingatlanok, az értékpapírok piacain.

A buborékok kialakulásának, globális kártételének egyik oka az eszköz tulajdonosainak eseti hozzájárulása nélkül hozott hibás ügynöki döntés. Évszázadok tapasztalatai segítik a bankcsődök előrejelzését, és a jövőben legalább ilyen fontos lenne, hogy mérsékeljék a vagyongazdálkodás globális pénzügyi kockázatait is. A fizikai eszközök kezelése is veszélyeztetheti a stabilitást a túlzott koncentráció, az összefonódások, illetve a tranzakciók méretei révén, azonban gyakoribb, hogy az értékpapírt keze-

lők hoznak hibás befektetési vagy a nem összehangolt lejáratú feltételekkel kapcsolatos döntéseket.

TÁRGYSZAVAK: pénzügyi prudens viselkedése, befektetési buborék, monetáris szabályozás, értékpapírpia

NÁDUDVARI ZOLTÁN

82/2015

A külföldi vállalatok hatása az ipari termelékenységre (a Bayes-modell becsléseivel)

Kiyoyasu Tanaka: The impact of foreign firms on industrial productivity. A Bayesian-model averaging approach

RIETI (Research Institute of Economy, Trade, and Industry) Discussion Paper Series, 15-E-009. 1–27. p.

URL: <http://www.rieti.go.jp/jp/publications/dp/15e009.pdf>

A Bayes-hálókra kifejlesztett becslő eljárások (*Bayesian model averaging* – BMA) alkalmazásával végzett elemzés az országban fogadott külföldi közvetlen beruházások (*inward foreign direct investment* – *inward FDI*) hatásait méri fel. A minta a fontosabb gazdasági ágazatok szerint tartalmazza Japán nagyobb tartományainak vállalati adatait. A mikroadatokat felhasználó modell tényezőit vállalati szinten figyelték meg, ilyen a Japánban végzett ipari befektetés jellege és a termelő tevékenység ágazata. Ágazatok és földrajzi térségek szerint összehasonlították az FDI révén irányított japán iparvállalatok termelékenységét a többségi hazai irányításúak mutatóival.

A modellszámítás eredményei közvetlen hatásként igazolják, hogy az FDI növeli az érintett térség, illetve szakmai kör termelékenységét a hazai irányítású ipari termelőkkel összehasonlításban. Lényegesek az FDI közvetett hatásai is: elősegítik a térségben működő egyéb vállalatok, valamint az ágazatok közötti beszállítások fejlődését, korszerűsítését is. Elsősorban a Japánban befektető európai és észak-amerikai nagyvállalatok körében mutatható ki ilyen kedvező hatás.

A korrelációk alapján megállapíthatók azonban az FDI kedvezőtlen hatásai is; a külföldi irányítású ipari termelés például több importot igényel, ha a helyi beszállítás nem megfelelő. A végső felhasználású termékek egyes piacairól kiszorulhatnak a belső iparvállalatok, ha nem versenyképesek. Mélyebb elemzést igényel a külföldi irányítású japán iparvállalatok és a hazai beszállítók közötti kapcsó-

lat, a számviteli háttér bizonytalanságai a becslések eredményeit is befolyásolják.

A tanulmány adatbázisa megalapozza a kutatás folytatását, például a termelékenységi mutatók összehasonlításával, az FDI révén létrehozott japán vállalatok újonnan alakulására, megszűnésére, ágazatára és földrajzi térségére vonatkozó mutatósorozatokkal. Lényeges az ilyen külföldi leányvállalatok foglalkoztatási hatása is, ezért a szakpolitika figyelemmel kíséri az FDI munkaerő-piaci folyamatait, a munkaerő vándorlását a piaci verseny és a belföldi beszerzés statisztikai mutatóival összefüggésben.

TÁRGYSZAVAK: iparvállalat, külföldi közvetlen beruházás (FDI), Bayes-háló modellezése (BMA), termelékenység, Japán

NÁDUDVARI ZOLTÁN

83/2015

A franciaországi mikroadatokra alapozott vizsgálatok a reálbér és a kiáramló külföldi közvetlen beruházások összefüggéseiről

Alexandre Gazaniol – Catherine Laffineur: Does Outward Foreign Direct Investment affect domestic real wages? An investigation using French micro-data *FIW (Forschungsschwerpunkt Internationale Wirtschaft) Working Paper*, 2015. 155. sz. 1–39. p.

URL: http://www.fiw.ac.at/fileadmin/Documents/Publikationen/Working_Paper/N_155_Gazaniol_Laffineur.pdf

A tanulmány a franciaországi feldolgozóipari vállalatok bérezésének adatait a 2002 és 2007 közötti időszakra vonatkozóan hasonlítja össze az irányító országa szerint. A közvetlen külföldi beruházás (*foreign direct investment – FDI*) a belföldi bérekre is hatással van, például a multinacionális iparvállalat olyan prémiumokat képes fizetni, amelyek a többségi francia irányítású iparvállalatnál nem érhetők el az egyes foglalkozási csoportokban. A modell összekapcsolja a munkaadók és munkavállalók adatait, foglalkozási csoportok szerint.¹ A modell az egy teljesített munkaóra számára számított keresetet számítja a vállalatok munkaügyi adatai alapján.

¹ A tanulmány módszertani forrása: John M. Abowd – Francis Kramarz – David N. Margolis: High wage workers and high wage firms. *Econometrica*, 1999. 2. sz. 251–333. p. Elérhető: <http://www.uh.edu/~adkugler/Abowdetal.pdf>

A más országokban létesített leányvállalatokba kivitt működő tőke (*outward FDI*) rendszerint csökkenti a béreket a franciaországi fizikai foglalkozásúak állományában. Az ilyen tőke kivitel viszont növeli a vezető állásúak keresetét, ezzel ismeri el az anyavállalat a külföldi termelőhelyek felelős irányítását.

A modellszámítás eredménye szerint a külföldi gyárak helyettesíthetik a korábban Franciaországban működő ipari munkahelyeket. A külföldre telepített termelési szakaszok rendszerint növelik a multinacionális anyavállalat jövedelmezőségét. A termelési szakaszok ilyen kapacitáscsökkenése megnöveli az anyavállalat korábbi dolgozóinak mobilitását, és a kisebb munkajövedelmet adó beszállító hazai iparvállalatokban is változnak az alkalmazás korábbi feltételei.

A franciaországi munkabérek megoszlásának alakulását egyrészt a vizsgált vállalatokon belül, másrészt a munkaadók összehasonlításával elemezték. A külföldi beszállítások rendszerint alacsonyabb bérű országokban működő leányvállalatokból érkeznek az anyavállalathoz, és ez tendenciaként növeli a vezetőik keresetét.

Tendencia, hogy Franciaországban a megnövekvő külföldi beszállítás leszorítja a fizikai foglalkozásúak munkabérét. A külföldi beszállítás következtében a kisebb képzettséggel végezhető foglalkozási kategóriákban is nőhet a hazai vállalatok közötti egyenlőtlenség. Igazolt tendencia, hogy bármi is a foglalkozásuk, a jövedelmező francia multinacionális anyavállalat munkásainak magasabb a bérük, mint az ország más vállalataiban dolgozóké.

Az anyavállalat a nagyobb keresettel elismeri a vezetők megnövekedett munkaterhelését, elvárt magasabb képzettségi szintjét is. Ebben a folyamatban az irányított külföldi termelési lánc veszi át a betanított munkák nagy részét. A külföldi leányvállalatot irányító franciaországi anyavállalat megtartott termelése („kulcskompetenciája”) a fizikai foglalkozásúak körében is növeli a képzettségi követelményt.

Mindez hatással van a franciaországi bértárgyalások érdekérvényesítésére. A multinacionális anyavállalat kész és képes nagyobb keresetet adni a nagyobb jövedelmezőség érdekében. Az ilyen nagyvállalat tendenciaként elszívja a kiáramló FDI nélküli franciaországi iparvállalatoktól a magasabban képzett munkaerőt.

TÁRGYSZAVAK: mikroadat, foglalkozási csoport, kereset, külföldi közvetlen beruházás (FDI), Franciaország

NÁDUDVARI ZOLTÁN

84/2015

A világgazdaság külkereskedelmének alakzatai 2060-ban

Jean Château – Lionel Fontagné – Jean Fouré – Åsa Johansson – Eduardo Olaberría: Trade patterns in the 2060 world economy

OECD Economics Department Working Papers, 2014. 1142. sz. 1–42. p.

URL: <http://dx.doi.org/10.1787/5jxrmdk5f86j-en>

DOI: 10.1787/18151973

A nemzetközi kereskedelem 2060-ig várható fejlődésének modellszámításai figyelembe veszik a gazdasági növekedés aggregált mutatóit, továbbá az ágazatok külkereskedelme egyensúlyi modelljének paramétereit.¹ Az elkövetkező öt évtized során várhatóan csökkenni fog az OECD-országok részesedése. A nemzetközi kereskedelem újabb központjai a nem OECD-térségekbe tolnak át mind a termékek, mind a szolgáltatások kivitelében.

Az OECD-országok együtt a 2012. évi összes áruforgalom felét adták. Az előreszámítás szerint 2060-ban csak 25% lesz a részesedésük. A nem OECD-országok egymás közötti kereskedelmének aránya elérheti a 2060-ra számított globális érték 33%-át.

A GDP és a nemzetközi kereskedelem növekedését segítette az utóbbi ötven évben a termékek tranzakciós költségeinek, valamint a vámtarifáknak a csökkentése, a szabályozás korlátainak lebontása. A szolgáltatások és a mezőgazdasági termékek külkereskedelmében is hoztak deregulációs döntéseket.

A modell azzal számol, hogy a liberalizált áruforgalom eddigi forgatókönyvei érvényesülni fognak, így az OECD-országok sokoldalú megállapodásaival a nagyobb földrajzi térségek regionális liberalizálása is fenntartható 2060-ig. Ezek alapján valószínűsíthető a külkerkedelem a jelenlegi helyzethez képest 4%-os, illetve a GDP 0,6%-os növekedése.

Lényegesen gyorsabb a várható fejlődés (15, illetve 2,8%-kal), amennyiben sokoldalú kereskedelmi megállapodást kötnének a nem OECD-országokkal a kiemelt termékekre, szolgáltatásokra. A feldolgozóipari termékek világpiacain Kína, India és más ázsiai országok jelenleg is gyorsan növelik részesedésüket,

kiszorítva a jelenlegi európai, brit és egyesült államokbeli termelők termékeit.

A globális kereskedelem fejlődése függ a várható beruházásoktól is, valamint olyan szakosodott termelők teljesítményétől, amelyek magas képzettségi szintet igénylő termékek, szolgáltatások szállítói. A szolgáltató ágak részesedése várhatóan nő a feltörekvő országok jövedelemtermelésében a 2060-ig terjedő időszakban. Valószínűleg csökkenni fog kivitelükben a ruházati és az élelmiszeripar termékeinek súlya, amelyek termelésében főként alacsony képzettségű munkaerőt alkalmaznak.

A 2060-ig végzett modellszámítás egyik forgatókönyve feltételezi, hogy a feltörekvő országok oktatási színvonala viszonylag lassabban zárkózik fel az OECD színvonalához. Ilyen esetben két százalékkal csökkenhet az alapváltozat világexportra meghatározott szintje, és az ilyen országok gazdasági szerkezetének korszerűsítése több időt vehet igénybe, például visszafogottabb lehet a nagyobb hozzáadott értékű ágazatok arányának növelése, mint az alapváltozatban.

TÁRGYSZAVAK: nemzetközi áruforgalom, ágazati szerkezet, gazdasági előrejelzés, feltörekvő országok, OECD-országok

NÁDUDVARI ZOLTÁN

85/2015

Olaszország termelési rendszerének részvétele a nemzetközi munkamegosztásban

Riccardo Cristadoro – Stefano Federico: L'internazionalizzazione del sistema produttivo italiano

Questioni di Economia e Finanza, 2015. 260. sz. 1–51. p.

URL: http://www.bancaditalia.it/pubblicazioni/qef/2015-0260/QEF_260.pdf

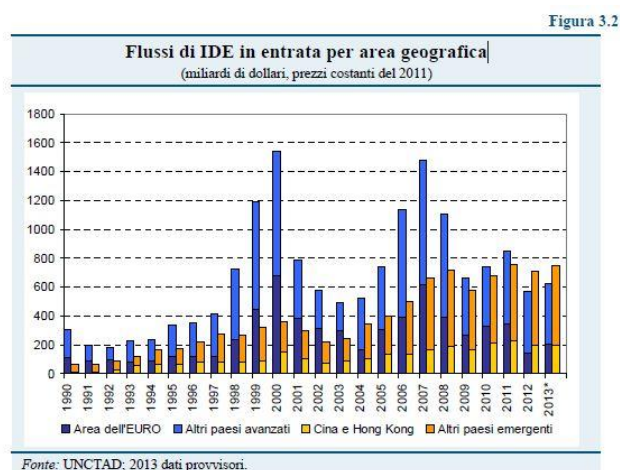
Az olaszországi termelés része a globális termelési láncnak, és mérhető, hogy a külföldön előállított termékek hozzáadott értéke milyen súlyú a nemzetgazdaság elszámolásaiban.¹ A központi bank

¹ A tanulmány módszertanának alapja: számszerűsített általános egyensúlyi modell (*detailed sectoral general equilibrium model* (*Mirage-e*). Ismerteti: Lionel Fontagné, Jean Fouré – Maria Priscila Ramos: MIRAGE-e. A General Equilibrium Long-term Path of the World Economy. *CEPII Working Paper*, 2013. 39. sz. 39 p. Elérhető: http://www.cepii.fr/PDF_PUB/wp/2013/wp2013-39.pdf.

¹ A tanulmány a WIOD (*World Input–Output Database*) input-output adatbázisban elérhető külkereskedelmi mutatósorozatokat alkalmazza. A WIOD módszertani leírásának forrása: Marcel P. Timmer – Erik Dietzenbacher – Bart Los – Robert Stehrer – Gaaitzen J. de Vries: An Illustrated User Guide to the World Input–Output Database. The Case of Global Automotive Production. *Review of International Economics*, 2015. 3. sz.

mutatói alapján mérhetők a külföldi közvetlen beruházások az 1999 és 2011 közötti időszak éveiben. Az elemzés része Olaszország folyó fizetési mérlegének alakulása az áruk, szolgáltatások külkereskedelmének bruttó értékével. Az olasz gazdaság elszámolásaiban viszonylag kis súlyú a kiáramló és a beáramló működő tőke értéke, a globális termelés más együttműködési módjai azonban fontosak.

A tanulmány idősorai képet adnak a közvetlen külföldi beruházások költségeiről és hasznairól, a válság éveinek tendenciáiról, a külföldről beszerzett anyagok, termékek és szolgáltatások jelentőségéről a termelés olaszországi ágazatai szerint. A tanulmány a folyó fizetési mérleg mutatóival hasonlítja össze az olaszországi termelés külföldi beszerzési forrásainak hatását a nemzetközi versenyképességre, illetve az éves egyenlegekre.

Forrás: Riccardo Cristadoro – Stefano Federico: L'internazionalizzazione del sistema produttivo italiano. *Questioni di Economia e Finanza*, 2015. 260. sz. 11. p.

A kutatási módszer a globális hozzáadott értékek (WIOD) alapján rangsort képez a vizsgált beszállító országok köztes termékeinek színvonalmutatóival. Az egyik lehetőség, hogy a viszonylag alacsony képzettségű munkával előállított, a csúcstechnikától legtávolabbi termékeket importálják, a másik lehetőség pedig ennek ellentéte. A folyó fizetési mérleg javítása az utóbbi révén érhető el középtávon, a legfejlettebb technológiával külföldön gyártott közbelső termékek beszerzésével, amelyek szellemi tulajdona védhető.

575–605. p. (DOI: [10.1111/roie.12178](https://doi.org/10.1111/roie.12178)). Összefoglaló elérhető: http://www.wiod.org/new_site/home.htm és <http://online.library.wiley.com/doi/10.1111/roie.12178/abstract;jsessionid=6CF371FAABF1CBB332FFC2CFDABF362C.f04t01>.

A modell kiszűri a kiugró értéket mind az országok, mind az időszak évei, mind a tranzakcióban résztvevők körében. Egymástól eltérő a tendencia az euró-övezet országai, valamint az európai multinacionális nagyvállalatok csoportjainak modellezési eredményei alapján. A multinacionális nagyvállalatok esetén érvényesül az alacsony színvonalú partnerország vagy termékei negatív hatása az ország folyó fizetési mérlegére, azonban az EU 13 országa esetén nincs ilyen hatás. Ennek a tendenciának a fordítottja érvényes az euró-övezet esetén a magas technológiai színvonal pozitív hatásaira, de az olaszországi anyavállalatok külföldi beszerzéseire ilyenek nem jellemzők. Eszerint a vizsgált nemzetközi termelési láncok egymástól eltérően alakítják az ország folyó fizetési mérlegét.

Lényeges az is, hogy a nemzetközi piacok figyelembe veszik az országok és a beszerzett köztes termékek technológiai színvonalát. Fontosak továbbá a gyártó ország belföldi piacán kialakult minőségi követelmények. A globális értéklánc beszállításának csak ott van negatív hatása Olaszország külpiaci pozícióira, ahol nem fejlett a partnerország, illetve nem versenyképes a köztes termék minősége nemzetközi összehasonlításban.

A szakpolitika is figyelembe veheti a globális értéklánc partnereinek kiválasztásában az ajánlott szelekciós ismérveket. Igazolt a negatív hatás, ha a külföldi beszállítókat pusztán költségcsökkentésre alapozva választják. Az ország folyó fizetési mérlegét viszont javítja, ha a külföldi beszállító korszerű technológiát alkalmaz, ismereteket vesz át a termelési folyamatot irányító anyavállalattól.

TÁRGYSZAVAK: input-output adatbázis, folyó fizetési mérleg, gazdasági fejlettség, termékminőség, versenyképesség, Olaszország

NÁDUDVARI ZOLTÁN

86/2015

A bérminimum hatása tizenhét OECD-tagállam foglalkoztatására a recesszió időszakában

Michael Chletsos – Georgios P. Giotis: The impact of minimum wage on employment in an economic downturn using data from 17 OECD countries for the period 1985–2008

MPRA Paper, 2015. 61323. sz. 1–55. p.

URL: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/61323/1/MPRA_paper_61323.pdf

A bérminimumok nemzetközi összehasonlítása tizenhét OECD-ország munkaügyi adatait tartalmazza az 1995 és 2008 közötti időszakra. A tanulmány a foglalkoztatás mutatói, valamint az országok bérminimumszintjei közötti összefüggéseket elemzi. A felmért munkaügyi adatsorok mellett lényeges hatásúak a nemzeti intézményi keretek, és a szakpolitika nem a minimálbérre vonatkozó további jellemzői.

A modellvizsgálat eredményei igazolják a bérminimum pozitív és negatív foglalkoztatási hatásait a vizsgált országokban. Ezek a hatások az 55–64 éves korcsoport esetén például kedvezőtlenek, viszont többnyire kedvező a foglalkoztatási hatás a tizenévesek, a fiatal felnőttek körében. A bemutatott csoportok foglalkoztatási hatásai a gazdasági visszaesés időszakában is érvényesültek. Nem mutatkozik a rétegeken belül szignifikáns változás a foglalkoztatási hatásokban a vizsgált évek modellezett bérminimumszintjei mellett.

A foglalkoztatás elemzett mutatói a munkanélküliségi rátát is tartalmazzák. A tanulmány kiemelten kezeli a gazdasági visszaesés éveit az országok munkanélküliségének felmért idősorai alapján. Ahol és amikor emelkedett a munkanélküliségi ráta, ott és akkor erősebb lett a bérminimum negatív foglalkoztatási hatása. A bérminimum általában pozitív hatású a kezdők, a fiatalabb korcsoportok foglalkoztatási rátájára nézve, azonban ez a hatás gyengébb volt a gazdasági visszaesés feltételei között.

TÁRGYSZAVAK: bérminimum, foglalkoztatási ráta, gazdasági visszaesés, nemzetközi összehasonlítás, OECD-országok

NÁDUDVARI ZOLTÁN

87/2015

A németországi üzemanyag-töltő állomások sokfélesége, a kiskereskedelmi árak szóródása

Justus Haucap – Ulrich Heimeshoff – Manuel Siekmann: Price dispersion and station heterogeneity on German retail gasoline markets *DICE (Düsseldorf Institute for Competition Economics) Discussion Paper*, 2015. 171. sz. 1–44. p.

URL: <http://econstor.eu/bitstream/10419/106709/1/81701960X.pdf>

A németországi üzemanyag-értékesítés kiskereskedelmi árának átfogó elemzése nyolc hónap adatait veszi figyelembe. A mintaként választott

töltőállomások képviselik az ország értékesítési hálózatát, kifejezik a vásárolt üzemanyagok¹ árának sokféleségét, az árszint alakulását a vizsgált időszakban.

A tanulmány a kiskereskedelmi árakat alakító tényezőként határozza meg a beszerzés költségét, a töltőállomás telepítési helyét a közlekedési hálózatban, a helyi szolgáltatások színvonalát, valamint az üzemanyag márkavédelmét. Igazolható, hogy annál olcsóbban kínálják az üzemanyagot, minél szegényesebb a töltőállomás szolgáltatása, illetve alárendeltebb a közút, távol az autópályától.

Az ármodell a töltőállomások fontosabb paramétereit veszi számításba. A panel felmérése rögzítette a napi átlagos üzemanyagárakat, továbbá a napközben kialakult árakat is. Véletlen hatásokra alapozott modell alapján határozták meg a kialakult árak regresszióját a helyi kereslet és kínálat adataival, a rögzített időadatokkal összhangban. A változók szórását több tényező alapján elemezték.

A napi átlagos árak szóródása elsősorban a telepítéstől és a szolgáltatások színvonalától függ, adótnak véve az értékesített üzemanyagok standard választékát. Az árak megfigyelt szórási sávja az ország összes töltőállomására vonatkoztathatók. A töltőállomások más átlagárakon kínálják az üzemanyagokat védett márkájuktól (Shell, BP, Jet, Agip stb.) függően. A szórás megmutatkozik a nyitvatartási idő szerint is: különbség alakult ki a napközbeni, és a gyéresebb forgalmú (például éjjeli) napszakok árai között. A benzin, illetve a dízelolaj nem a főtevékenységhez tartozó termék az ország legolcsóbb töltőállomásain, az ilyen helyi kiskereskedés nyitvatartási ideje is különbözik például az autópályák melletti folyamatos, napi 24 órás kiszolgálástól.

Éles a helyi árverseny az adatsorok alapján, itt az üzemanyagok védett márkáira alapozott kínálat a meghatározó. Az árat befolyásoló tényező például a máshol be nem szerezhető kiegészítő termék, szolgáltatás kínálata is. Az üzemanyag magasabb árát rendszerint a helyi versenytársakénál szélesebb, jobb minőségű szolgáltatás kínálat alapozza meg, bár az árak itt is ingadoztak a vizsgált időszakban.

¹ A töltőállomások felmért kínálata benzint (Super E5, Super E10) és dízel gázolajat tartalmaz kiskereskedelmi mennyiségben. A töltőállomás telepítése a vizsgálatban kétféle: autópálya és más országos közút.

Az országhatárhoz közeli töltőállomások a külföldi beszerzési lehetőségekkel is versenyeznek, de ezt adatok hiányában nem elemezték. Nincsenek részletes adatok arra, hogy milyen mennyiségű az üzemanyagok kereslete nap közben, illetve az éjjeli órákban, amikor a járművel az éppen nyitva tartó töltőállomásig kénytelenek továbbhajtani, a nem üzemelőt elhagyva.

TÁRGYSZAVAK: üzemanyagtöltő állomás, kiskereskedelmi ár, járulékos szolgáltatás, napi átlagos fogyasztói ár, Németország

NÁDUDVARI ZOLTÁN

88/2015

A feldolgozóipari termék növekvő szolgáltatási arányai elavulttá tették a kereskedelempolitika korábbi megközelítését

Magnus Lodefalk: Servicification of manufacturing firms makes divides in trade policy-making antiquated

Working Paper, 2015. 1. sz. Örebro University School of Business. 1–18. p.

URL: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:827797/FULLTEXT01.pdf>

A feldolgozóipar súlya csökkenő tendenciájú a fejlett iparú OECD-országokban, és ez megmutatkozik a foglalkoztatás arányaiban is. Az ipar ágazatainak vállalatai a teljesítményük mind nagyobb részét szolgáltatásaik létrehozásával, felhasználásával, piaci értékesítésével (*servicification of firms*) érik el.

A kereskedelempolitika új megközelítése indokolt az említett szerkezeti változásokra is tekintettel. A tanulmány adatokkal igazolja, hogy Kína és más sikeres országok versenyelőnyt értek el a nemzetközi kereskedelemben a külföldről behozott, a feldolgozóipari üzemekben létrehozott, valamint exportált szolgáltatásokkal. A szolgáltatások részei a nemzetközi értékláncoknak, mind kevésbé húzható határvoval a feldolgozóipari és a szolgáltató tevékenységek eredményei közé a nemzetközi piacokon. A nagyvállalat a beszerzéseit új megközelítéssel, nemzetközi kitekintéssel tervezi, és átalakulnak a külkereskedelemben korábbi elszámolásai, vámtételei is.

A termelésben felhasznált és külföldről beszerzett szolgáltatások hozzáadott értéke növekvő arányú a feldolgozóipar termékkínálatában. Ez a tendencia az országok vámtarifájának alakulását is érinti.

További vizsgálatok ajánlottak a feldolgozóipar nemzetközi értékláncának elszámolásaira, ezen belül kiemelten a felhasznált szolgáltatások megváltozott értékelésére vonatkozóan. Időszerű a fejlődő országokkal folytatott kereskedelem szabályainak olyan változtatása, amely érvényesíti a feldolgozóipari termékek előállításához felhasznált szolgáltatások külföldi hozzáadott értékét a származási helyek szerint.

TÁRGYSZAVAK: feldolgozóipar, termékek külkereskedelme, értéklánc, szolgáltatások aránya, fejlődő országok

NÁDUDVARI ZOLTÁN

89/2015

Az Amerikai Egyesült Államok feldolgozóiparának valóságos helyzete és mítosz a reneszánszáról

Adams B. Nage – Robert D. Atkinson: The myth of America's manufacturing renaissance. The real state of U.S. manufacturing

Information Technology and Innovation Foundation, 2015. január. 1–30. p.

URL: <http://www.itif.org/publications/2015/01/12/myth-america%E2%80%99s-manufacturing-renaissance-real-state-us-manufacturing>

Az évtized közepén a statisztikai adatok már jelzik az Egyesült Államok feldolgozóiparának élénkülését. A fontosabb ipari ágazatok kibocsátási és foglalkoztatási mutatói viszonylag lassú növekedésnek indultak, azonban azok alapján nem igazolható a feldolgozóipar várt megújulása (*manufacturing renaissance*) az Egyesült Államokban. A jelenlegi teljesítmények még elmaradnak az Egyesült Államok feldolgozóipara 2007. évi kibocsátásának és foglalkoztatásának mutatóitól. A 2008-ban induló válság hatására az Egyesült Államok feldolgozóiparának több mint tizenötezer vállalata és egymilliónál több munkahelye szűnt meg. Az ipar hosszabb távú, fenntartható fejlődését strukturális korszerűsítéssel kellene megalapozni, az elemzett ciklikus fejlődés erre nem alkalmas.

A tanulmány a várt fejlődést gátló tényezők közé sorolja például az Egyesült Államok vállalati jövedelmeinek viszonylag magas tényleges adóterhét, a költségvetési beruházások visszafogását, a munkaerő képzettségének nem megfelelő növekedését, a kutatás- és fejlesztés (K+F) vállalati ráfordításainak lassú növekedését. Lényeges hatás, amely

rontja a feldolgozóipar nemzetközi versenyképességét, hogy sok esetben nem az Egyesült Államok üzemeiben hasznosítják az innovációk külföldön értékesített eredményeit (*foreign „innovation mercantilism”*), így a versenytárs ország készülhet fel a csúcstechnika termékeinek gyártására.

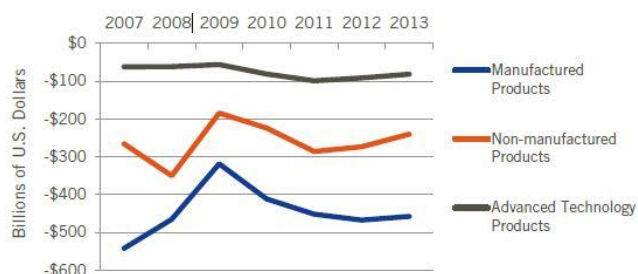

Figure 9: Trade Deficits From 2007–2013³⁶

Forrás: Adams B. Nage – Robert D. Atkinson: The myth of America’s manufacturing renaissance. The real state of U.S. manufacturing. *Information Technology and Innovation Foundation*, 2015. január. 11. p.

A tanulmány összehasonlítja az Egyesült Államok gazdaságának és feldolgozóiparának elért fejlődési ütemeit. A kereskedelempolitika felülvizsgálatát indokolja a feldolgozóipar termékeinek hatalmas behozatali többlete. A 2007 és 2013 közötti időszakban az Egyesült Államok GDP-je 5,6%-kal nőtt, ugyanakkor a feldolgozóipar egészének hozzáadott értéke 3,2%-kal csökkent, a feldolgozóipari termékek külkereskedelmi deficitje 2013-ban elérte a 458 milliárd dollár értéket. A 2012-ben közzétett ajánlások¹ stratégiai lépései növelhetnék az Egyesült Államok gazdaságának versenyképességét. Ezen belül több ajánlott kormányzati lépés segíthetné a feldolgozóipar fenntartható és gyorsabb fejlődését.

TÁRGYSZAVAK: feldolgozóipar, nemzetközi versenyképesség, innováció, Amerikai Egyesült Államok

NÁDUDVARI ZOLTÁN

¹ Forrás: Stephen Ezell – Robert D. Atkinson: Fifty Ways to Leave Your Competitiveness Woes Behind: A National Traded Sector Competitiveness Strategy. *Information Technology & Innovation Foundation (ITIF)*, 2012. szeptember 20. Elérhető: <http://www.itif.org/publications/2012/09/20/fifty-ways-leave-your-competitiveness-woes-behind-national-traded-sector>.

Társadalom

90/2015

Létezik még olyasmi, hogy „európai szociális modell”?

Javier Bilbao-Ubillos: Is there still such a thing as the ‘European social model’?

International Journal of Social Welfare, 2015. május 31. 1–16. p.

URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/ijsw.12177/abstract>

DOI: 10.1111/ijsw.12177

Noha az „európai szociális modell” kifejezés léptenyomon használatos, hiányzik a jelenségnek bármiféle olyan összefüggő elméleti definíciója, amely azonosítaná meghatározó jellemzőit, vagy empirikus adatokkal szolgálna arra, hogy Nyugat-Európa elmúlt ötven évének sajátos fejlődési modelljeként lehetne említeni. Inkább olyan fogalom ez, amely empirikusan nem alátámasztott feltevéseken nyugszik. A szerző, a spanyolországi bilbaói egyetem alkalmazott gazdaságtani tanszékének munkatársa a tárgyalt modellt az öreg kontinens gazdaságilag fejlett nyugati felének olyan strukturális változataként értelmezi, ahol a gazdasági növekedés a fejlesztést és a társadalmi kohéziót meghatározott módon erősítő tényezőkké alakítja át. A tétel igazolható azzal a levezetéssel, miszerint a szociális védelmi rendszerek mögött három magyarázó elem húzódik meg: a rendszerek egy főre jutó jövedelemmel becsülhető gazdasági potenciálja; a népesség társadalmi-demográfiai jellemzői, amelyek nyomán a kockázatok és a kényszerek olyan helyzetek keletkeznek, amelyek orvoslására a közszféra döntéshozói védelmi háló kiegészítését látják szükségesnek; országspecifikus politikai, intézményi és kulturális összetevők, amelyek kijelölik a védelemre jogosultak körét, a jogosultság szintjét pedig a jogalkotási gyakorlat, valamint a múltban hozott intézkedések szabják meg.

Mielőtt a szerző tárgyalná a modellnek a tanulmány gerincét adó részét (konceptió, jellemzés, az empirikusnak nevezett adatok bemutatása), szükségesnek tart egy sajátos lehatárolást. Hipotézise szerint az európai szociális modell a nyugat-európai (EU-tag és azon kívüli) országok történetileg kialakult sajátos rendszere, amelyet az átalakuló (tranzíciós) kelet-európai országok nem tudnak

meghonosítani. A feltevést az Eurostat adatait tartalmazó három táblázat számsoraival támasztja alá. A vásárlóerő-paritáson mért, egy főre jutó jövedelem alakulása 2002 és 2013 között arról tanúskodik, hogy az EU-15 tagjai, és a 2004 óta felvett új tagállamok között folyamatosan nagy eltérés mutatkozott: a mutató az utóbbiaknál az időszak elején az EU-15 értékének 40%-ára rúgott, majd az erőtlenség, egyenetlen, de mégiscsak érvényesülő konvergencia révén az időszak végére mindössze 58%-ára kúszott fel. Az euróban kifejezett éves nettó átlagkeresetekről megállapítja: 2004-ben az átalakuló országokban ezek az EU-15 megfelelő átlagának 14,38%-ával voltak egyenlők, kilenc évre rá pedig csak 24,78%-ára emelkedtek, azaz nyugaton a bérek a keletiek négyszeresére rúgnak. A gazdasági potenciálban a két országcsoport közötti különbségek a szociális védelemre fordított kiadásokban is tükröződnek: e téren 2010-ben az EU-15 tagjainál az egy főre jutó összegek euróban 7 589, az átalakuló országokban 1 508 eurót értek el.

Feltevését, miszerint erősen kétséges, hogy a belátható jövőben az átalakuló gazdaságú országok alkalmazkassanak a modell hasonmását, több érveléssel támasztja alá. Az első, hogy az uniós jogrendjében (acquis) hiányzik bármiféle, a szociális védelemre, vagy a munkaerőpiacok szabályozására vonatkozó harmonizációs előírás. A tisztán gazdasági logika alapján ebből az következik: nem valószínű, hogy a tranzíciós országok lépéseket tennének a jóléti állam kiépítése felé, mert ez a területükön tevékeny vállalatok adóterheinek növelésével járna – márpedig versenyelőnyük épp viszonylag alacsony működési költségeket jelentő környezetükből fakad. A szociális ellátásokra fordított kiadások arányai terén a tapasztalat azt mutatja, hogy ez az országcsoport a csatlakozás óta lényeges mértékben nem csökkentette lemaradását az uniós átlaghoz képest. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) országtanulmánya szerint például a magyar jóléti rendszer működése 2000 óta inkább gyengítette a nyugati modell átvételét, erre utal a munkanélküli segély időtartamának rövidítése, a nyugdíjazás rendjének és az adórendszernek az átalakítása. A szerző így felveti, hogy a két országcsoport közötti konvergencia helyett inkább a nyugati rendszer szétzilálódása valószínűsíthető, a végén esetleg „lefelé irányuló” konvergenciával – erre utalnak a 2008. évi válság nyomán a nyugati országokban (gyakran sietően) bevezetett intézkedések, amelyek kikezdték a modell egyes elemeit.

A tanulmány a szakirodalom kivonatos áttekintésével a modell létét kétségbe vonó, és fennállását igazoló álláspontok ismertetését követően a szociális modell meghatározásainak kétféle csoportosítást adja meg: az első vezérfonala a modellt alátámasztó közös értékekben, a működtetését végző egyedülálló intézményekben fedezhető fel, míg a második inkább a fejlett világ többi részén követett gyakorlathoz viszonyítva mutat rá sajátosságaira. És bár megállapítása szerint az európai szociális modell fennmaradása érdekében az uniós több sorsdöntő intézkedést hozott, adós maradt a fogalom meghatározásával: éppen ezért sokatmondó, hogy a lista csupán egy tucat pontot számlál a modellnek a közösség hivatalos dokumentumaiban való előfordulásáról. A továbbiakban a szerző adatokkal igazolja, hogy a modell a fejlődés sajátos válfajaként alakult ki és működik Európa fejlett gazdaságaihoz rendelkező országaiban, ahol a szociális kiadások átlagos szintje 33–55%-kal meghaladja a világ többi fejlett gazdasággal rendelkező térségeiben kimutatható mértéket. Nyugat-Európában az adóterhelés szintje magasabb, de ez nem jelenti a progresszívebb adókiadás gyakorlatát. A jövedelmi egyenlőtlenségeket mutató Gini-együttható az EU-15 országaiban jelentősen alacsonyabb, mint a Gazdasági és Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) Európán kívüli, fejlett tagállamaiban, míg az évi átlagos keresetek tekintetében nem mutatható ki közöttük különbség (miközben az európaiaknál 100-300 órával alacsonyabbak az évente átlagosan ledolgozott órák száma). Nyugat-Európában a munkavállalók szakszervezeti részvétele általában magasabb, a kollektív megállapodások rendszere kiterjedtebb, mint a fejlett gazdasággal rendelkező többi államban.

TÁRGYSZAVAK: jóléti állam, szociális védelem, tranzíciós gazdaságok, globalizáció, Európai Szociális Modell, EU-15

HOLKA LÁSZLÓ

91/2015

A háztartások vagyoni egyenlőtlensége az OECD-tagállamaiban: új OECD-adatok

Fabrice Murtin – Marco Mira d’Ercole: Household wealth inequality across OECD countries: new OECD evidence

OECD Statistics Brief, 2015. 21. sz. 1–8. p.

URL: <http://www.oecd.org/std/household-wealth-inequality-across-OECD-countries-OECD21.pdf>

Míg a jövedelmi egyenlőtlenségekről a hivatalos statisztika hagyományosan tud adatokkal szolgálni, a háztartások vagyonának megoszlására hosszú ideig hiányoztak az egységes megfigyeléshez szükséges módszertani útmutatók. A helyzet azonban változóban van: a Gazdasági és Együttműködési Szervezet (OECD) 2013-ban kiadott egy erre vonatkozó ajánlást (*Guidelines for Micro Statistics of Household Wealth, Útmutató a háztartások vagyonának mikrostatisztikájához*), s hasonló adatgyűjtést végeztek az euróövezet tizenegy országában az Európai Központi Bank (ECB) szervezésében. A két kezdeményezést kiegészíti a tizenkét országra 1994 óta adatokat gyűjtő, 2007-től elérhető Luxembourg Wealth Study Database (Luxembourgi Vagyontanulmányozási Adatbázis). Így jött létre az OECD Wealth Distribution Database (Vagyoneloszlási Adatbázis), amely 2015. június 15. óta érhető el a szervezet honlapján, 18 tagállam különböző forrásokból származó tényszámaival. Az ismertetés az adatbázis alapján vállalkozik a vagyoni egyenlőtlenségek rövid bemutatására, leszögezve: a vagyon eloszlása jóval egyenetlenebb, mint a jövedelmeké: a pénzügyi befektetések a magas jövedelmű és jelentős vagyonú háztartásoknál összpontosulnak. Ezek árfolyamai (akárcsak a lakhatásé) gyorsabban emelkedtek, mint a tartós fogyasztási cikkek árai, hosszú távon növelték a vagyoni különbségeket. Ezt a trendet nem törte meg a pénzügyi válság az Egyesült Államokban, Hollandiában és az Egyesült Királyságban (ahol felerősítette a polarizálódást), és elhanyagolható hatással járt Ausztráliában, Kanadában és Olaszországban.

TÁRGYSZAVAK: vagyon, egyenlőtlenség, OECD

HOLKA LÁSZLÓ

92/2015

A jövedelmi egyenlőtlenségek változásainak magyarázata: dekompozíciós elemzések az Egyesült Királyságra, 1978–2008

Mike Brewer – Liam Wren-Lewis: Accounting for changes in income inequality: decomposition analyses for the UK, 1978–2008.

Oxford Bulletin of Economics and Statistics, 2015. augusztus 10. 1–34. p.

URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/obes.12113/abstract>

DOI: [10.1111/obes.12113](https://doi.org/10.1111/obes.12113)

Az Egyesült Királyságban az 1960-as évek vége óta a jövedelmi egyenlőtlenségek egyenetlenül bár, de jelentékeny mértékben megnövekedtek: a Gini-együttható az akkori, viszonylag átlagos fejlettségű országokra jellemző 0,23-as értékről 0,3 fölé kúszott, amivel a szigetország a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) tagállamainak egyenlőtlenségi rangsorában a vezető országok közé emelkedett. Az egyenlőtlenségek növekedése különösen rohamos volt 1978 és 1991 között, majd ezt követően összességében véve szinten maradtak. A jelenség azért is rejtélyes, mert a bérek és keresetek az egyenlőtlenségek kiéleződésének időszakában folyamatosan emelkedtek. A tanulmány ezért nem ezeket, hanem a háztartások rendelkezésre álló jövedelmében megfigyelhető egyenlőtlenségeket veszi górcső alá. Megállapításaik szerint a foglalkoztatottak kereseti egyenlőtlenségei 1978 után kitartóan növekedtek, ám 1991 előtt a jövedelmi egyenlőtlenségek fokozódását okozó tényezők ettől az időponttól kezdve a visszájukra fordultak: így a befektetések és a nyugdíjak különbségeiből fakadó egyenlőtlenségek csökkentek, akárcsak a foglalkoztatottak és a munkaviszonyban nem állók, és a munkanélküliek közötti eltérések. Ehhez járult még, hogy az időskorúak és a kisgyermekesek háztartásainak jövedelmei, amelyek 1991 előtt viszonylag alacsony szinten álltak, felzárkóztak a többi típus jövedelmeihez.

TÁRGYSZAVAK: jövedelmi egyenlőtlenség, bér, háztartások rendelkezésre álló jövedelme, Egyesült Királyság

HOLKA LÁSZLÓ

93/2015

Bevezetés az elitekhez. A „proletariátus problematikájától” a „vagyoni elitek” osztályelemzéséig

Mike Savage: Introduction to elites. From the 'problematic of the proletariat' to a class analysis of 'wealth elites'

The Sociological Review. Special Issue: Sociologies of Class: Elites (GBCS) and Critiques. 2015. 2. sz. 223–239. p.

URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1467-954X.12281/abstract>

DOI: [10.1111/1467-954X.12281](https://doi.org/10.1111/1467-954X.12281)

A tanulmány a folyóirat elitek szociológiájával foglalkozó különszámának bevezetője. Alap gondolata,

hogyan a társadalmi osztályok elemzését új irányba kell fordítani, az egyes osztályok közötti határokat nem a társadalmi szerkezet középső szintjeinél célszerű meghúzni, hanem a legfelső régiókban. Mindehhez a BBC Nagy Brit Osztályfelmérésének 325 ezer megkérdezettje által szolgáltatott adatok nyújthatnak támpontokat. A szerző szerint az osztályok felfogása a szociológiában változatlanul a „proletariátus problematikájának” igézetében áll, ahol a kérdések kérdése a középosztály és a munkások közötti választóvonal megállapítása. A hagyományos felfogás indokolt, amennyiben az osztályokról folytatott viták a XX. és a XXI. század elején is az ipari kapitalizmus eredményeképpen elkerülhetetlenül létrejövő munkásosztálytól való félelem (vagy a belé vetett bizakodás) árnyékában zajlottak. Ez a történeti fogantatású megközelítés azonban nem tudja megragadni a „szuper-gazdagok” feltűnése és számuk burjánzása következtében bekövetkező változásokat, kivetülve a politika színterére is. A brit társadalomban a „kékgalléros–fehérgalléros” felosztások közötti választóvonal hosszú időn át tartó rögzülését a szerző részben T. H. Marshallnak a munkásosztály „gentleman” színvonalra emelését valló nézeteire vezeti vissza, aminek következtében a középosztály és a munkásosztály közötti határ a szimbolikus mozgósítás terepévé vált (az utóbbi olyan részekre tagolásával, mint a „munkásarisztokrácia”, „szakmunkások”, „tehetős munkások”, vagy éppenséggel „kispolgárok”). Így a törésvonal mérése, és a tőle függő osztályozások máig tartó érvénnyel állandósultak – a brit gazdaság a múlt század nyolcvanas éveiben bekövetkezett átalakulása ellenére.

A hetvenes-nyolcvanas évek vitái a munkásosztály és a középosztály viszonya körül forogtak, ez állt a marxista–weberiánus összecsapások gyűjtőpontjában: hivatásuk lett volna tisztázni, a társadalmon belül többségben van-e egyáltalán a munkásosztály. Ebben a vonatkozásban alapvetővé vált John Goldthorpe osztálysémája, amely a választóvonalat a foglalkoztatók (önfoglalkoztatók) és az alkalmazottak között megvonva, az utóbbiak tagolását szerződéseik alapján szolgáltatói típusú viszony, illetve munkaviszony szerint végezve el. A brit statisztikai hivatal a társadalmi és gazdasági osztályozások 1994-ben kezdődött egységesítése során döntött úgy, hogy az új rendszer vázát ez az alkalmazott szociológiai kutatásokban bevált Goldthorpe-séma fogja megadni. Mellette szöveg, hogy a besorolás addigra nemzetközileg elfogadot-

tá vált, koncepcionálisan áttekinthető volt. Ennek alapján a brit statisztikai hivatal 1998-ban vezettetett be Társadalmi-Gazdasági Osztályozási Rendszerét (*British National Statistics Socio-Economic Classification – NS-SEC*).¹ A szerző, elismerve ennek értékeit, leszögezi: a társadalmi osztálystruktúra „felső végén” csupán korlátozottan alkalmazható az osztálydinamika feltárására. Kitér rá, hogy a nyolc nagy osztályból álló besorolás tetején található két kategória „Magas szintű vezetők, szakemberek” és „Alacsony szintű vezetők, szakemberek” közötti viszony számos vitára adott alkalmat. Korábban ő maga is rámutatott, hogy ezek Nagy-Britanniában két alapvetően eltérő osztályalkotó csoportra oszthatók: a vezetőkre („menedzserekre”) inkább jellemző a felfelé irányuló mobilitás, kulturális profiljuk nem markáns, képzettségük nem feltétlenül nyomon követhető, míg a szakemberek képzettsége illeszkedik munkakörükhöz, gazdaságilag megbízhatóak, és kiváltságosabb társadalmi háttérrel rendelkeznek.

A tanulmány a továbbiakban a két felső besorolási osztály vizsgálatának indokoltságát taglalja, javasolva, hogy a proletariátus problematikája helyett a hatalom és a vagyon elemzése kerüljön a középpontba. Ugyanakkor elismeri, hogy az „elitek” témaköre inkább volt jellemző a politológiára, mint a szociológiára, s a fogalom meghatározása körülmenyes: éppen ezért leírására kísérletet tesz a külföldön.

TÁRGYSZAVAK: vagyoni elit, osztályszerkezet, brit osztályfelmérés

HOLKA LÁSZLÓ

94/2015

Hogyan készült a Nagy Brit Osztályfelmérés

Fiona Devine – Helene Snee: Doing the Great British Class Survey

The Sociological Review. Special Issue: Sociologies of Class: Elites (GBCS) and Critiques. 2015. 2. sz. 240–258. p.

¹ <http://www.ons.gov.uk/ons/guide-method/classifications/current-standard-classifications/soc2010/soc2010-volume-3-ns-sec--rebased-on-soc2010--user-manual/index.html>

Az osztályozásról Huszár Ákos: Foglalkozási osztályszerkezet (I.) – Elméletek, modellek című tanulmánya tartalmaz ismertetést, kiegészítve európai kitekintéssel 2010-re (*Statisztikai Szemle*, 2013. 1. sz. 31–56. p.) Az elméleteknek ez az áttekintése a felosztást a Goldthorpe-féle koncepció társzerzői nevének kezdőbetűi alapján „EGP-sémaként” tárgyalja a felosztást (R. Erikson – J. Goldthorpe – L. Portocarrero).

URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1467-954X.12282/abstract>
DOI: 10.1111/1467-954X.12282

A társadalmi osztályok olyan kiterjedt társadalomtudományi felmérésére nem akad példa, mint amilyen 2011 és 2013 között zajlott Nagy-Britanniában, „Nagy Brit Osztályfelmérés” (Great British Class Survey) elnevezéssel. A vizsgálat nemcsak kiterjedt volt, hanem nyilvános is. Elvégzése a BBC Lab UK elnevezésű kezdeményezésének köszönhető, amelyik 2009 szeptembere óta igyekszik bevonni a nagyközönséget jelentős tudományos kísérletekbe. Az osztályfelmérés előkészítésében így kutató szociológusok vettek részt, köztük M. Savage is. A brit statisztikai hivatal besorolásával (NS-SEC) szemben ötven kérdésben igyekeztek alternatívát állítani a társadalmi osztályok mérésére – az ehhez illeszkedő, tehát a gazdasági, kulturális és társadalmi tőke meglétére vonatkozó kérdésekre a válaszadás online módon (a megkérdezettek alapadataival együtt) húsz percet vett igénybe. Az első fordulót 2011 júliusában zárták, addig 161 400 válasz érkezett be („kontrollként” a GfK piackutató cég 1 026 fős mintán, azonos kérdőíven elvégzett felmérése szolgált). A második forduló előtt a BBC Lab UK egy úgynevezett „osztálykalkulátor” közzétételével mozgósította a közönséget, amelynek beállításai öt leegyszerűsített kérdés körül foroghattak, a megkérdezettek önbesorolásukat követően tudathatták hovatartozásukat, akár a közösségi oldalakon keresztül is. A média segítségével végzett felmérés nem nélkülözte a sajtó megfelelő támogatását, így a második forduló után 2013 júliusában további 183 119 kitöltött kérdőív érkezett be.¹

TÁRGYSZAVAK társadalmi osztályok, online felmérés, gazdasági tőke, társadalmi tőke

HOLKA LÁSZLÓ

95/2015

Nagy Brit Osztályfelmérés: nyugodjék békében

Colin Mills: The Great British Class survey: requiescat in pace

¹ A brit példát követte a GfK és az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpontjának felmérése Magyarországon *Osztálylétszám 2014* címmel: <http://www.gfk.com/hu/news-and-events/press-room/press-releases/lapok/osztalyletszam-2014-magyarorszagon-nincs-igazi-kozeposztaly.aspx>

The Sociological Review. Special Issue: Sociologies of Class: Elites (GBCS) and Critiques. 2015. 2. sz. 393–399. p.

URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1467-954X.12287/abstract>
DOI: 10.1111/1467-954X.12287

Bukás volt a Nagy Brit Osztályfelmérés, legfőképpen azért, mert nem teljesült legfőbb szervezőjének elvárása: indulásakor, 2011 áprilisában Mike Savage még abban reménykedett, hogy „Nagy-Britannia legátfogóbb osztálytérképe” kerekedik ki belőle. A szerző, megemlítve saját, 2014-es elmarasztaló véleményét (és az erre született válaszcikket), a kudarc bizonyítékát abban is felfedezi, hogy a kezdeményezést gondozó csapat elállt eredeti kutatói elképzeléseitől: mint a folyóiratnak ez a tematikus száma is mutatja, az osztálytérkép megrajzolása helyett beéri az „elitnek” vizsgálatával, amikor pedig mégis a társadalmi szerkezet bemutatására vállalkoznak, olyankor a brit statisztikai hivatal foglalkozási osztályozását alkalmazzák. A felmérés sokaságát szemügyre véve megállapítható, hogy eredményei a GfK „kontrollcsoportos” vizsgálata nélkül használhatatlanok: torzítanak, mivel a kérdésekre a fiatalabb és képzetesebb emberek válaszoltak. Így az adatok legfeljebb arra alkalmasak, hogy elvégezzék a válaszadók osztálybesorolását, ezért is jutnak el a felmérés kigondolói odáig, hogy a többi hat osztály mellőzésével az „elitnek” nevezett csoportra összpontosítják figyelmüket.

TÁRGYSZAVAK társadalmi osztály, válaszok torzítása, Nagy-Britannia

HOLKA LÁSZLÓ

96/2015

Ugyanaz a méret nem illik mindenkire: az intergenerációs jövedelmi mobilitás kvantilis regressziós elemzése az Egyesült Államok esetében (1980–2010)

Juan C. Palomino – Gustavo A. Marrero – Juan G. Rodriguez: One size doesn't fit all. A quantile analysis of intergenerational income mobility in the US (1980–2010)

ECINEQ WP, 2014. 349. sz. 47 p.

URL: <http://www.ecineq.org/milano/WP/ECINEQ2014-349.pdf>

Az utóbbi évtizedekben megkérdőjelezzük a közhelyet, miszerint „Amerika a korlátlan lehetőségek hazája”, mégpedig az intergenerációs jövedelemrugalmasságra vonatkozó vizsgálatok alapján. Az Egyesült Államokon kívüli országokra is kiterjedő becslések zöme a legkisebb négyzetek módszerével készült. Az ECINEQ (a gazdasági egyenlőtlenségek tanulmányozására 2005 júliusában alakult társaság) gondozásában megjelent tanulmány három spanyol szerzője ezzel szemben a kvantilis regressziós eljárást alkalmazta az Egyesült Államok jövedelemdinamikai panelvizsgálatából származó háztartási adatai alapján. Módszertani váltásuk oka, hogy a közönséges legkisebb négyzetek módszerével kapott átlagokat az eloszlásokra nem tartották kielégítőnek. Számításaik eredményeként azt találták, hogy a szülők jövedelmi helyzetének átruházása a leszármazottakra erősen függ a leszármazottak eloszlásban elfoglalt pozíciójától. Az általuk percentilenként végzett számítások alapján az intergenerációs jövedelemrugalmasság „csaknem tökéletes” U alakú görbét leíró kapcsolatban áll a jövedelem-eloszlással: értékei jelentős eltéréseket mutatnak a legkisebb négyzetek segítségével feltárt átlagoktól, vagyis az utóbbiak túlságosan sok hasznos információt mellőznek. Az idősorokon végzett vizsgálatok szerint mindkét módszer alapján elmondható, hogy a jövedelemrugalmasság trendje a mediánig az összes percentilre csökkent a nyolcvanas-kilencvenes években, és enyhén nőtt a második ezredév első évtizedében, míg a gazdagokat tekintve viszonylag állandó maradt az egész időszakban.

TÁRGYSZAVAK: intergenerációs mobilitás, kvantilis regresszió, trendek, Amerikai Egyesült Államok

HOLKA LÁSZLÓ

97/2015

Fesztiválstatisztika. Meghatározó koncepciók és a napjainkban alkalmazott gyakorlatok

Festival statistics. Key concepts and current practices

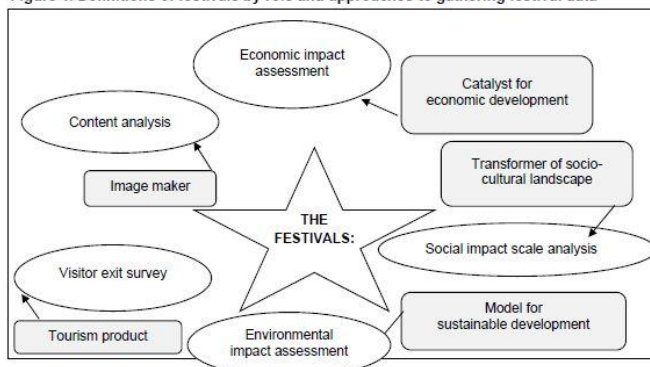
2009 Framework for Cultural Statistics Handbook No3. Montreal, 2015, UNESCO Institute for Statistics. 56 p.

URL: <http://www.uis.unesco.org/culture/Documents/fcs-handbook-3-festival-statistics.pdf>

DOI: <http://dx.doi.org/10.15220/978-92-9189-173-3-en>

A fesztiválok tekintélyes jövedelmeket gerjeszhetnek, fellendíthetik a turizmust. Világszerte mindinkább felismerik az ilyen rendezvényekre vonatkozó adatgyűjtések fontosságát, mivel ezek alapján megbízhatóan meg lehet ítélni, milyen hatást gyakorolnak a fesztiválok a rendező országok társadalmára és gazdaságára. Mindehhez érdemes áttekinteni, hogyan lehet mérni a fesztiválokat, miként végezhető el az adatgyűjtések szabványosított, rendszerezett módon, milyen modellek és gyakorlatok érvényesülnek ezen a téren. Az UNESCO 1999-ben alapított Statisztikai Intézete (székhelye Montréal, Kanada) kézikönyv alakjában foglalta össze az alkalmazott módszereket.

Figure 1. Definitions of festivals by role and approaches to gathering festival data

Forrás: Festival statistics. Key concepts and current practices 2009 Framework for Cultural Statistics Handbook No3. Montreal, 2015, UNESCO Institute for Statistics. 9. p.

Fesztivál gyűjtőnéven sokféle rendezvényt szokás említeni, tárgyak és rendeltetésük szerteágazó lehet – amelyek egészen addig terjedhetnek, hogy a rendezvények már meg sem érdemlik a fesztivál nevet. Lehetnek kifejezetten turizmust serkentő vállalkozások, amelyek akkor „sikeresek”, ha sok külföldi látogatót vonzanak (akiket sok-sok pénz elköltésére sarkallnak) – esetleg olyan helyi érdekességek, mutatványok felvonultatásával, amelyek a helybeliek számára teljesen közömbösek. Másfelől egy zenei vagy filmfesztiválban az az érdekes, átfogja-e a legfrissebb fejleményeket, mennyi nézőt vonz, míg a publikum összetétele másodlagos szempont. Ilyenkor a statisztikák inkább vonatkoznak a fellépőkre (bemutatott produkciókra), mint a közönségre. Az ilyen előadás-központú események jobban hasonlítanak a kiállításokra, mint fesztiválokra. Ezzel szemben az olyan seregszemlék, mint például az impresszionista művészek kiállítása, inkább nevezhető fesztiválnak, mint múzeumi rendezvénynek, a szervezőket a műveknél sokkal jobban izgatja a látogatók rangja és száma. A fesztivá-

lok sokféleségét a kézikönyv szerzői szerint gyakorlatias megfontolásokból egyetlen tág meghatározásban célszerű összefoglalni: „tematikus, nyilvános rendezvények”-ként jelölve meg őket. Ehhez kapcsolódik az UNESCO kulturális statisztikai általános definíciója, miszerint ide sorolandó „a helyi szinten előforduló kulturális események valamennyi megnyilvánulása, amelyek természetüknél fogva lehetnek informálisak is.” A fesztiválok funkcióját és szerepét egyedi jellemzőik adják meg: egyes felosztások szerint szolgálhatják az elit érdekeit, előmozdítják a helyi kulturális értékek üzleti értékesítését a turizmus által vezérelt kereslet révén, elősegíthetik a gazdasági fejlődést, vagy éppenséggel a vendéglátókra visszahatva kedvezően befolyásolhatják a rendező országok társadalmának szociokulturális közegét. Jórészt ezek szerint a szempontok szerint történnek a fesztiválokra vonatkozó adatgyűjtések.

A fesztiválokra vonatkozó, kormányok megbízásából gyűjtött adatok – ha vannak –, rendszerint a kiemelkedő országos és regionális eseményeket írják le: ezeket meghatározónak tartják az országimázs építésében. Éves rendszerességgel azonban általában sehol sem gyűjtik a fesztiválok adatait. Ennek fő okait a kézikönyv a forráshiányban, a politikai érdekek változásaiban, a rendezők közömbösségében látja. Általában véve pedig a kulturális statisztika iránti érdeklődés hiánya gátolja a fesztiválokra vonatkozó adatok rendszeres előállítását (ez leginkább a fejlődő országokra igaz). A fesztiválok-ról rendelkezésre álló statisztikák jellemzői a következőképpen foglalhatók össze: számos fesztivál szervezői azt igyekeznek demonstrálni, milyen gazdasági hasznot hajtanak a rendezvényeik, ennek során elemzik a költségek és bevételek arányát, becsléseket végeznek a megtérülésre; a rendezvények gazdaságosságára vonatkozó tanulmányok ugyanakkor nem alkalmaznak konzisztens módszereket, iparkodnak felnagyítani a résztvevők költségeire és a foglalkoztatottság fellendítésére vonatkozó hatásukat. A fesztiválok értékelésében és megítélésében csak elvétve szerepelnek környezeti és társadalmi hatások – holott alkalmazni lehetne a gazdasági előnyök, a környezeti hatások és a társadalmi tőke együttes vizsgálatát felhasználó „hármass optimalizálás” (triple bottom line) szövegét, amelyet az ENSZ 2007 óta ajánlasként fogalmaz meg. Az eljárás ígéretes lenne a fesztiválok összehasonlításában – már amennyiben mutatóikat egységesítik. Hátránya viszont, hogy a három pillér vizsgálatának módszertana nem egyformán fejlett, és hogy míg a

gazdasági hatások viszonylag könnyen számszerűsíthetők, a másik két összetevő nem csupán mennyiségi, hanem minőségi megítélés alá is esik. Példaként a kézikönyv egyrészt a Washington D. C.-ben 1967 óta megrendezett Smithsonian Folklife Festival 2014-es eredményeit említi (a „legzöldebbnek” nevezett esemény alkalmából jól látható helyeken felállított sátrakban gyűjtötték a hulladékot, így a keletkezett szemét 93,15%-át szedték össze; a begyűjtött csaknem 41 tonnából pedig 14,5 tonnát újrahasznosítottak). Ehhez képest a fesztiválok statisztikái csak elvétve térnek ki a kedvezőtlen járulékos hatásokra.

A hivatalos statisztikából a fesztiválokhoz leginkább a turizmusé áll közel (a 2014-ben egy magánvállalkozás által elvégzett európai fesztivál-felmérés eredményeiből kitűnik, hogy a rendezvényeket felkeresők 39%-a külföldi fesztiválokra vett részt). A turizmus szatellit számlái megbízhatóan tükrözik a külföldön megfordulók által elköltött összegeket. Ettől eltérően a fesztiválok statisztikája viszont épp a rendezvények helyszínén, vagy közvetlen környezetükben végzett tevékenységekre összpontosít. Az események megbízható megítélésére tehát új, integrált módszer kidolgozása lenne kívánatos; az összehasonlíthatóság érdekében ideje lenne nemzetközi ajánlásokat kidolgozni a fesztiválstatisztikák módszertanának kialakítására.

TÁRGYSZAVAK: kulturális statisztika, fesztivál, turizmus, hármass optimalizálás

HOLKA LÁSZLÓ

98/2015

Tanárhiány és lemorzsolódás: miért mennek el?

Vincent Dupriez – Bernard Delvaux – Sandrine Lothaire: Teacher’s shortage and attrition. Why do they leave?

British Educational Research Journal, 2015. június 23. 1–19. p.

URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/berj.3193/abstract>

DOI: 10.1002/berj.3193

A világ számos országában megfigyelhető jelenség a kezdő pedagógusok pályaelhagyása: egy 2002. évi tanulmány szerint például az Egyesült Államokban a tanárok 11%-a az első év után más foglalkozás után nézett, 39%-uk az első öt év után távozott. A pályá-

elhagyás okainak vizsgálatában a figyelem két jellemzőre, az életkorra és a nemre terelődött. A tanulmány Belgium francia ajkú közösségeiben vizsgálta kezdő tanárok négy egymást követő kohorszában a munkahelyi beilleszkedést, és az első év utáni távozás okait, az adatokat a tanári állományt tartalmazó adminisztratív nyilvántartásból merítve, ezen belül a 2005 szeptembere és 2009 júniusa között első ízben munkába álló tanterőkre összpontosítva. A tanulmány következtetései szerint megállapítható, hogy a pályaelhagyók száma kiugróan nagy az első esztendő folyamán, majd fokozatosan mérséklődik. A távozó tanárok aránya a középfokú tanintézetekben jelentősen meghaladja az óvodai és az általános iskolai pedagógusokét. A nemzetközi tapasztalatoknak megfelelően a távozók sokkal inkább a szakképzettség nélküli tanárok közül kerülnek ki, a szakirányú felkészítésben részesülők náluk megállapodottabbak. A nemzetközi tapasztalatoktól eltérően a tanulók szociokulturális összetétele elhanyagolható hatást fejt ki a pályát elhagyók szándékaira, amit a szerzők azzal magyaráznak, hogy Belgium francia közösségének oktatási intézményei hagyományosan decentralizált módon működnek, a merev központi előírások és elvárások hiánya nagyfokú rugalmasságot nyújt a különböző területeken működő oktatási intézmények tanárainak. Következésképpen megállapítható, hogy a foglalkoztatás feltételei játszanak döntő szerepet a pedagógusok távozásában. Így a tanárhiány vizsgálatában kiemelt figyelmet érdemelnek az intézmények működési feltételei, a tanárok lehetséges életpályájának kilátásai.

TÁRGYSZAVAK: oktatás, tanárhiány, pályaelhagyás, Belgium francia közösség

HOLKA LÁSZLÓ

99/2015

A köztes és a végtermékek kereskedelmének hatásai a foglalkoztatottságra: empirikus vizsgálat

Xiao Jiang (Hsziao Csiang): Employment effects of trade in intermediate and final goods. An empirical assessment

International Labour Review, 2015. 2. sz. 147–164. p.

URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1564-913X.2015.00236.x/abstract>

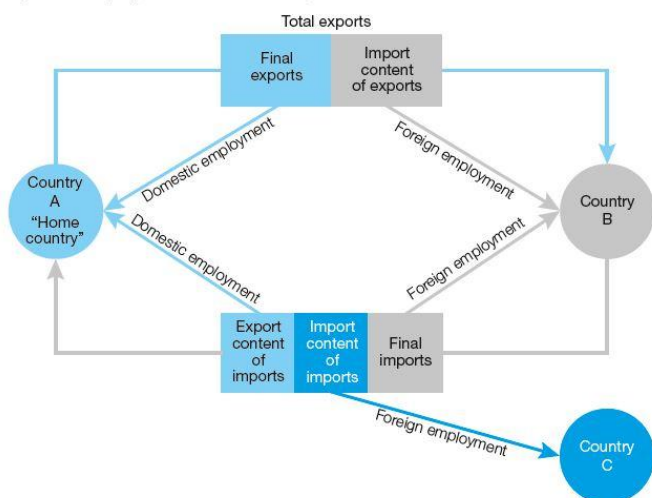
DOI: [10.1111/j.1564-913X.2015.00236.x](https://doi.org/10.1111/j.1564-913X.2015.00236.x)

Milyen mértékben teremthet munkahelyeket egy-egy országban a részvétele az áruk és szolgáltatások határokon átnyúló forgalmában? A szegény, vagy a gazdag országok foglalkoztatottsága javul inkább, ha részt vesznek a nemzetközi árucserében? A választatot nehezíti, hogy a kilencvenes évek vége óta a nemzetközi kereskedelem lendületét részben a „feldolgozási tevékenységek kereskedelmének” terjedése adja meg. És míg az ennek hátterében álló köztes termékek és szolgáltatások cseréjének bekerülése a világ gazdasági vérkeringésébe felkelte a külkereskedelem elméletével és mérésével foglalkozó szakemberek figyelmét, addig a jelenség foglalkoztatottságra gyakorolt hatásainak felmérése a háttérbe szorult. A köztes termékek cseréjének terjedése bonyolítja a külkereskedelem és a foglalkoztatottság közötti viszonyt: a külkereskedelem tényezőinek tartalmi összetevői közül a munka többé már nem csupán kétféleképpen jelenhet meg, azaz nem csak az export hazai munkatartalmát és az import külföldi munkatartalmát adhatja. A termékek nem egy országban készülnek (például kizárólag kivitelre), hanem a feldolgozás különböző szakaszai szerint országról országra „vándorolnak”, míg késztermékké nem alakítják őket. A köztes termékek megjelenése következtében ezért a munka további három válfaját kell figyelembe venni: az exportban megtestesülő külföldi munkát; az importba korábban befektetett hazai munkát; valamint az import előállításához harmadik országban (külföldön) igénybe vett munkát.

A szerző, a Denison Egyetem (Ohio) munkatársa a 2012-ben létrejött WIOD-adatbázist felhasználva tett kísérletet annak megállapítására, hogy milyen szerepet játszanak egy-egy ország munkahelyteremtésében a nemzetközi munkamegosztásban mutatkozó új fejlemények. A WIOD (World Input-Output Database) a világ negyven országa – köztük Magyarország – ágazati kapcsolatainak mérlegeit összesíti, 1995 és 2011 között. A WIOD adatbázisban szereplő országokban keletkezik a világon előállított bruttó hazai termék (GDP) 85%-a; az ágazati kapcsolatok megmutatják azt is, mekkora munkahányad testesült meg az egyes országokon belül az ágazatok között áramló köztes termékekben; s a köztes- és a végtermékek kiválasztása is a termékáramlás adatai alapján végezhető el. A táblák tükrözik a végső felhasználás változásait (beleértve az exportot) is. Kiegészítő táblázatok találhatóak továbbá a foglalkoztatottságra, amelyek feltüntetik mind a ledolgozott órák számát, mind a foglalkozta-

tottak létszámát (még hozzá a szakképzettség három szintje szerint tagoltan), így nemzetgazdasági szinten lehetővé teszik az egész ország exportjához nyújtott munkatartalom meghatározását. Azonfelül a forrás-felhasználás táblák nemcsak az ágazatok közötti, hanem a regionális és a nemzetközi kapcsolatokat is felfedik, vagyis megengedik, hogy egy-egy ország teljes külkereskedelmének munkatartalmára következtessünk, beleértve a köztes termékek cseréjét is. A szerző annak érdekében, hogy feltárja, melyik forgalmi irány mekkora foglalkoztatottságot generált, elvégezte (Luxemburg kiiktatásával) 39 ország külkereskedelmi forgalmának 1995 és 2009 közötti vizsgálatát oly módon, hogy a befektetett munka tartalma alapján öt részre bontotta az egyes irányokat, nevezetesen: export, import, az export importtartalma, az import exporttartalma és az importnak harmadik országban keletkezett importtartalma.

Figure 2. Employment effects of trade, where there is trade in intermediates

Forrás: Xiao Jiang (Hsziao Csiang): Employment effects of trade in intermediate and final goods. An empirical assessment. *International Labour Review*, 2015. 2. sz. 149. p.

A tanulmány négy táblázatban foglalja össze 2009-re vonatkozó számításai eredményeit. Az első az exporttevékenység és az import exporttartalma révén keletkezett foglalkoztatottság és az import, továbbá az export importtartalma, valamint az import harmadik országban előállított importtartalma létrejövő teljes külföldi foglalkoztatottság adatait tünteti fel. Ebben a felfogásban az előbbi („hazai”) és az utóbbi („külföldi”) foglalkoztatottság összességének egybevetése szerint 2009-ben a legtöbb országban a külkereskedelemnek köszönhetően több állás jött létre külföldön, mint belföldön. A kétféle állásgenerálás közötti különbség pozitív kí-

na, India, Indonézia és Brazília esetében, míg a legfejlettebb államokban (Amerikai Egyesült Államok, Németország, Japán) negatív. A második táblázat a külkereskedelem által gerjesztett „hazai” foglalkoztatást a teljes foglalkoztatotti létszámhoz viszonyítja. A kisméretű, nyitott gazdaságoknál az arány tekintélyes, a rangsorban 2009-ben Szlovákia volt a listavezető 34%-kal, Magyarország a hatodik helyen állt 28,4%-kal (Csehország, Tajvan, Belgium és Írország után), míg az utolsó helyekre értelemszerűen Japán, az Egyesült Államok, no meg Görögország került – 6,8, 5,1 és 4,3%-kal. Önálló táblázat összegzi a köztes és a késztermékek külkereskedelme által generált munkahelyeket: a köztes termékek révén létrejövő állásokat az összes külkereskedelemhez köthetőkhöz viszonyítva ismét szembeszökő a kisméretű gazdaságoknál (Belgium, Írország, Magyarország és Szlovákia) tapasztalható magas arány.

A negyedik táblázat a Kendall-féle rangkorrelációs együttható segítségével világítja meg 1995 és 2009 viszonyát az egyes országok egy főre jutó bruttó hazai terméke (GDP), és a teljes hazai foglalkoztatás arányában feltüntetett, a köztes termékek, a késztermékek és a kétféle terméktípus összevont alakjában generált hazai foglalkoztatottság között. A GDP és a külkereskedelem által létrehozott munkahelyek közötti pozitív korreláció arra enged következtetni, hogy a gazdagabb országok számára lehet előnyösebb a külkereskedelem foglalkoztatásra gyakorolt hatása.

TÁRGYSZAVAK: foglalkoztatottság, köztes termékek, munkahelyteremtés, külkereskedelem

HOLKA LÁSZLÓ

100/2015

A felsőoktatásban végzetek foglalkoztatási kilátásainak összehasonlító elemzése az európai munkaerőpiacokon: négy ország toborzási gyakorlatának vizsgálata

Mohamed Branine – Alex Avramenko: A comparative analysis of graduate employment prospects in European labour markets: a study of graduate recruitment in four countries

Higher Education Quarterly, 2015. 4. sz. 342–365. p.

URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/hequ.12076/abstract>

DOI: 10.1111/hequ.12076

A tanulmány összehasonlító elemzést közöl egyes európai országok (Franciaország, Németország, Spanyolország és Egyesült Királyság) felsőoktatásáról és az ott végzettek munkaerő-piaci lehetőségeiről a friss diplomások és az érdekelt munkáltatók elvárásai, valamint a megfelelő toborzási és kiválasztási eljárások tükrében. Több európai ország közreműködő egyetemén a végzős hallgatók várakozásaira rákérdezve vizsgálták e hallgatók tudása és készségei, valamint az európai munkáltatók szükséglete közti kapcsolatot.

A tanulmány foglalkozik a frissdiplomások toborzásának folyamataival, az alkalmazotti és munkáltatói elvárásokkal, valamint a felsőoktatási intézmények szerepével e várakozások beteljesülése szempontjából. Az elsődleges adatokat 252 munkaadó és 485 végzés előtt álló (utolsó éves) egyetemi hallgató kérdőíves kikérdezése alapján állították össze. Az adatok elemzése különböző megközelítéseket, de hasonló módszereket mutatott ki a négy ország frissen végző hallgatóinak munkaerő-toborzásában. A felsőoktatási rendszerekben és a munkaerő-piaci trendekben meglévő különbségek ellenére a munkaadók és végzős hallgatók elvárásai több hasonlóságot mutatnak, mint eltéréseket. Végül megállapítható, hogy az EU-ban a felsőfokú végzettségűeknek jók az elhelyezkedési kilátásai egy integrált munkaerőpiacon.

TÁRGYSZAVAK: felsőoktatás, munkaerőpiac, munkáltatók, Európa

RÓZSA GÁBOR

101/2015

A brit munkaerőpiac vonzereje a bevándorlók körében és nemzeti identitásuk motívumai

Stuart Campbell: Does it matter why immigrants came here? Original motives, the labour market, and national identity in the UK

Department of Quantitative Social Science Working Paper, 2014. 14. sz. 1–64 p.

URL: <http://repec.ioe.ac.uk/REPEc/pdf/qsswp1414.pdf>

A korábban készített tanulmányok a nemzetközi vándorlás gazdasági hátterét kiemelten elemzik, de kevés a közvetlen megfigyelés a bevándorlás hajtóerőire vonatkozóan. Nem készült elemzés korábban az Egyesült Királyság olyan adatairól, amelyeket a bevándorlás egyes motívumairól gyűjtöttek. A ta-

nulmány első alkalommal azonosítja közvetlenül a bevándorlás fontosabb jellemzőit a brit lakossági adatgyűjtés mikrodadataira alapozva.

A vizsgált keretek az utóbbi öt évben érkezett bevándorlók adatait tartalmazzák. Az alkalmazott eljárás tényezői a munkavégzés, a tanulói jogviszony, a család és a menekültstátusz regisztrált személyes adatait tartalmazzák a bevándorlók mintáiban. Az elemzés kiemelten vizsgálja a bevándorló személyek eredeti motívumai közül a hajtóerőket. Fontos motiváció a brit munkahely és munkabér, valamint a születési helyből eredő identitás vállalása vagy feladása.

Azok a bevándorlók a legsikeresebbek a munkavégzést és a munkabért tekintve, akik eredetileg munkavállalóként, illetve tanulóként érkeztek az országba. Kevésbé eredményes azok foglalkoztatása, akik családtagként keresnek brit munkahelyet. A más országból menekültek munkavállalási, bérezési helyzete a legrosszabb.

A bevándorlók említett kategóriáinak fordított a sorrendje a nemzeti identitás megtartását, feladását tekintve. Leginkább azok azonosulnak a brit identitással, akik menekültek, illetve családtagként vándoroltak be. A tanulás, munkavégzés szándékával érkezettek viszont a legkevésbé vállalják az eredetitől eltérő brit identitást. Az identitás itt elemzett különbségei felhasználhatók a bevándorlók emberi tőkéjének modellezésében, a rétegek szerinti kulturális távolság tanulmányozásában, valamint a bevándorlókval összefüggő gazdasági, társadalmi folyamatok elemzésében.

A bevándorlók eredeti motívumai összefüggnek a társadalmi és gazdasági befogadás konkrét feltételeivel is. A befogadó hely multikulturális viszonyai is lényegesek a bevándorlók beilleszkedésének elemzésében. A motivációk itt kifejtett kutatási eredményei hasznosíthatók a bevándorlók rétegeinek differenciált munkaerő-piaci elemzésére. Célszerű számolni az eredeti nemzeti identitásukkal, a változtatás egyéni készségével és a várható környezeti hatásokkal.

A tanulmány skálát alkalmaz a bevándorlók eredeti motívumainak említett csoportjai szerint. A legerősebb és a leggyengébb teljesítmény közötti többfokozatú skála méri a megfigyelt bevándorlók foglalkoztatásának esélyeit és felmért munkajövedelmeiket. A brit munkaerőpiacon a csoportok közül azok teljesítettek a legjobban, amelyek tagjai eredetileg is munkavégzési motívummal érkeztek, ezt követik a tanulóként bevándorlók.

A foglalkoztatásra megállapított sorrend érvényesül a bevándorlók bérének nagysága mértékével is, a mérés alapja a bevándorlás eredeti (munkavégzési, tanulási) motívuma. Ezeket a csoportokat a családtagként bevándorlók foglalkoztatásának esélye és elért bére követi, itt különösen a nők maradnak el a csoportjuk átlagos teljesítményeitől. A menekült csoport teljesítménye szélsőségesen rossz mind a munkavállalás, mind az elért bérek tekintetében, a többi bevándorló csoporttal összehasonlítva.

TÁRGYSZAVAK: bevándorlók, menekültek, foglalkoztatási esély, munkabér, nemzeti identitás, Egyesült Királyság

NÁDUDVARI ZOLTÁN

102/2015

A nemzetközi vándorlás és a társadalombiztosítás ellátásainak kapcsolata

Roxana Nedelescu: Free movement of persons. The mirage of social security schemes

Bruges European Economic Research Papers, 34/2015. 1–28. p.

URL: https://www.coleurope.eu/system/files_force/research-paper/beer34.pdf?download=1

Az Európai Unió tagállamainak polgárai szabadon vállalhatnak munkát az EU bármely országában. Az uniós országokban viszonylag akadálymentesen elérhető munkahelyek vonzereje összefügg azok társadalombiztosítási előnyeivel is.

A tanulmány a brit jóléti szolgáltatások példájával mutatja be, hogy az EU újonnan csatlakozott közép-kelet-európai országainak munkavállalói miért áramlanak tömegesen a jobban fizető nyugat-európai munkahelyekre. A román és a bolgár állampolgárok 2007 és 2013 között csak korlátozóssal vállalhattak munkát az EU kilenc gazdagabb nyugat-európai tagállamában, majd ezek a szabályok 2014 elején változtak, ezután könnyebb lett a munkavállalás ezekben az országokban is.

A statisztikai adatok alapján nem igazolható, hogy a közép-kelet-európai bevándorlók rontották a brit társadalombiztosítás alapjainak pozícióit. A tanulmány szerint a román és a bolgár munkavállalók járulékfizetései a fogadó ország pénzalapjaiba sokkal nagyobbak annál, mint amit a járadéka jogosult igénybe vett például öregségi nyugdíjként vagy gyermeknevelési támogatásként. Eszerint a külföldről bevándoroltak a költségvetés nettó befizetői a fejlett EU-tagállamokban, ezen belül az Egyesült Királyságban.

zetői a fejlett EU-tagállamokban, ezen belül az Egyesült Királyságban.

A bevándorlás jóléti vonzereje országonként eltérő. Az Európai Unió koordinálásával érvényesülő szociális ellátási rendszerek kizárólagos nemzeti hatáskörben működnek. Különbözik a pénzügyi és természetbeni juttatások szintje, mivel a tagállamok maguk szabályozzák a járulékfizetéshez nem kötött kifizetések jogosultságát, mértékét.

Várható, hogy a brit szociális ellátó rendszer új szabályai lényegesen csökkentik a bevándorlás korábbi vonzerejét. A gazdasági és foglalkoztatási feltételek brit szigorítása válasz az úgynevezett „jóléti turizmus” (*benefit tourism*) tömeges előfordulására. Ezután csak olyan munkavállaló válik jogosulttá a lakosság nem járulékfizetésre alapozott ellátásaira, aki teljesíti az új követelményeket.

A bevándorlók másik indítóoka, hogy a lakosság társadalmi egyenlőtlenségeit pénzben nyújtott jövedelempótlással is mérséklék. A tanulmány említi az országok létminimummal kapcsolatos költségvetési juttatásait, és azokra indokolt lenne legalább kétoldalú államközi megállapodások létrehozása a küldő és a fogadó országok között. Az lenne az optimális megoldás, ha a nemzeti népjóléti rendszerek igénybevételének feltételeit az Európai Unió szintjén koordinálnák. A közösségi szabályozás egyik ajánlott szempontja, hogy a más (szegényebb) uniós országokból érkező bevándorlók milyen támogatást igényelhetnek a fogadó tagállamokban.

Az európai munkaerőpiac zavartalan működése a szándékolt integrációs folyamatok lényeges feltétele. Erre a fontos integrációs területre a tagállamok közötti társadalombiztosítási megállapodás alakítható ki. A társadalombiztosítás járadékainak országok közötti folyósítása (*transfer social benefits rights*) megoldott jelenleg is, azonban további lépések ajánlottak.

Az EU központi jogintézményeként kellene kialakítani a nemzetközi munkaerőmozgáshoz kapcsolódó szabályrendszert. Uniós jogszabály rögzíthetné az elismert jogosultságot a más tagállamból bevándorlók esetén. A bevándorlót fogadó ország szociális ellátásait ennek megfelelő feltételekkel lehetne folyósítani a társadalombiztosítás kirótt járulékait fizetőknél, illetve a lakosság más (nem állampolgár) tagjainak.

A tanulmány túllép a statikus elemzések gazdasági kérdésekre leszűkített vitáin. Azt is vizsgálja, hogy mi a szerepük a lényeges gazdasági, társadalmi folyamatoknak a nemzetközi vándorlásban mind

a küldő, mind a fogadó ország nézőpontjából. A nemzetközi mobilitás hajtóereje marad a foglalkoztatás, a munkanélküliség, a kereset érzékelt különbsége, valamint a jólét más feltételei egy másik országban.

Az elemzés felhívja a figyelmet a bevándorlók különböző képzettségi kategóriáira. A fogadó országok azokat részesítik előnyben, akik hiányszakmákban alkalmazhatók. Az elérhető adatsorok alapján elemezhető a bevándorlók költségvetési egyenlege.

Az ajánlott uniós szabályozás alapja a munkaerő szabad áramlása a tagállamok között. Igazolható, hogy ez a mobilitás tendenciájában pozitív hatású a fogadó ország jólétére is. A tanulmány utal például a nyugat-európai országok idősödésének várható munkaerő-piaci folyamataira. A fogadó országokban a jelenleginél jobban szabályozott nemzetközi vándorlás enyhíthet a demográfiai előreszámítások szerinti költségvetési gondokon.

Jobb minőségű nemzeti adatsorok is szükségese a bevándorlás számszerűsített (jelenlegi, illetve előreszámított) hatásairól az összetett szakpolitikai döntések előkészítéséhez. Mérlegelni kell a nemzetközi vándorlás sokrétű hatásait hosszabb időtávon. Kétségtelenül érzékeny kérdéskör ez, részben a vázolt gazdasági hatásaira tekintettel. A bevándorlók ezen túl más kulturális környezetből érkeznek, az eltérés foglalkoztatja a befogadó társadalmat. Tapasztalhatók nem megalapozott előítéletek is, a médiaközlések félelmet gerjeszthetnek a más országokból érkező munkavállalók viselkedését, kizsorító hatásait illetően.

TÁRGYSZAVAK: munkaerőpiac, jóléti bevándorlás, szociális védelem, Egyesült Királyság

NÁDUDVARI ZOLTÁN

Demográfia

103/2015

A Föld országainak népessége (2015)

Gilles Pison: Tous les pays du monde (2015) *Population & Sociétés*, 2015. 525. sz. 1–8. p.

URL: <https://www.ined.fr/fr/publications/population-et-societes/tous-les-pays-du-monde-2015/>

A *Population & Sociétés* két évente teszi közzé összeállítását a világ országainak népességéről szóló táb-

látatokkal.* Ez 2015-ben összesen mintegy 7,34 milliárd főt tesz ki, ami azt jelenti, hogy hétszeresre nőtt az utóbbi két évszázad során, és további növekedéssel a 11 milliárdot is elérheti századunk végére.

Egy nagy áttekintő táblázat tartalmazza a legalább 150 ezer fős geopolitikai egységek adatait. Ebben megtalálhatók az önálló államok és egyéb területek is, például Franciaország tengeren túli megyéi, mégpedig az ENSZ-évkönyvek gyakorlatának megfelelően földrajzi besorolás, régiók és kontinensek szerint.

A demográfiai mutatók ugyanazok, mint a korábbi kiadások esetében: terület, 2015. év közepi becsült népesség, születési és halálozási ráta, csecsemőhalálozási arányszám, teljes termékenységi mutató, a 15 év alatti, valamint a 65 éves és idősebb népesség össznépességen belüli aránya, a férfiak és nők születéskor várható élettartama, egy főre eső, 2014. évi bruttó nemzeti jövedelem vásárlóerő paritással számítva. Megjegyezzük, hogy a mutatók előreszámított értékek néhány év alapján, mivel a népmozgalmi statisztikák vagy a felvételek eredményei magára a 2015-ös évre még nem állnak rendelkezésre.

Tizennyolc kisebb táblázatban az országok és más területi egységek bizonyos mutatók szerinti osztályozás alapján szerepelnek. Az első nyolc táblázat tartalmaz egy világösszesítést, elkülönítve azokat az országokat, amelyek ennek az összesen több mint a felét teszik ki együtt. Így például a hét legnépesebb ország (Kína, India, Egyesült Államok, Indonézia, Brazília, Pakisztán, Nigéria) együttvéve 3,85 milliárd lakossal rendelkezik, ami a Föld becsült össznépességének több mint fele.

Két táblázat az országokat az anyai halálozások 2013. évi száma, illetve az anyai halálozási ráta szerint rangsorolja. Ezek viszonylag bizonytalan becsült értékek, különösen a magas anyai halálozási mutatóval rendelkező országok esetében. Az utolsó előtti kis táblázat az országokat a 15–64 évesek össznépességen belüli aránya alapján osztályozza. Ez az arány lényegében az aktív korú népesség fontosság-

* Az adatok nagy része a washingtoni Population Reference Bureau (PRB) által összeállított és közzétett *World Population Data Sheet* című kiadvány alapján került a cikkbe. Ez a független intézmény minden évben összesíti a különböző forrásokból (elsősorban az ENSZ Népesedési főosztályától, az Egyesült Államok Népszámlálási Hivatalától, az Európa Tanácstól és a francia Népeségkutató Intézettől (INED)) származó, illetve a nemzeti statisztikai hivatalok és a nemzetközi szervezetek által publikált népesedési adatokat.

gára mutat rá. Az arány kiemelkedően magas a Perzsa-öböl kis országaiban, ahol nagy számban foglalkoztatnak családjuk nélkül érkezett bevándorolt dolgozókat, valamint azokban az országokban, amelyekben a termékenység rohamos csökkenéssel nagyon alacsony szintre esett vissza (Oroszország, Lengyelország). Az aktív korú népesség aránya ugyancsak igen magas egyes déli és keleti országokban, ahol az utóbbi időszakban a termékenység gyors csökkenése volt tapasztalható (Kína, Irán, Vietnam): korfájuk az alsó szint felé szűkül, ugyanakkor a tetejénél is nagyon keskeny. Ez az állapot nem maradhat fenn sokáig, ugyanis a 15–64 évesek arányának csökkennie kell a népesség öregedésének megfelelően.

TÁRGYSZAVAK: világnépesség, demográfiai mutatók, népmozgalom, aktív korú népesség, öregedés

RÓZSA GÁBOR

104/2015

A digitális nyomjelző adatok szerepe népességstatisztikai felvételek támogatásában – az okos mérőn leolvasott elektromos fogyasztás esete

Andy Newing – Ben Anderson – AbuBakr Bahaj – Patrick James: The role of digital trace data in supporting the collection of population statistics – the case for smart metered electricity consumption data

Population, Space and Place, 2015. július 20. 1–15. p.

URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/psp.1972/full>

DOI: [10.1002/psp.1972](https://doi.org/10.1002/psp.1972)

Az Egyesült Királyságban – más országokhoz hasonlóan – a területi alapú népességi statisztikák, a konzisztens alapvető népességi és helyi területi becslések fő forrása a tízévenkénti népszámlálás és lakásösszeírás.

A hagyományos tízévenkénti népszámlálás jövőjével kapcsolatos viták során lehetőségként felvetődött kiegészítő adatforrások felhasználása, amelyek hozzájárulhatnak időben megfelelő és több-rétű népesség- és lakásstatisztikák összeállításához kis területekre vonatkozóan. A tanulmány ebből a szempontból áttekinti egyes kereskedelmi adatkészletek alkalmazásának potenciális adottságait, majd ugyanezzel a céllal részletesebben bemutatja

a nagy időbeli pontosságú, okos háztartási elektromos fogyasztásmérők felhasználásának lehetőségeit. Az elképzelések szerint az így nyert adatok olyan háztartási jellemzőket tudnának szolgáltatni, amelyeket azután a népszámlálási output területek szintjén aggregálnának rendszeres, hivatalos kistérsületi statisztikák készítése céljából. Ezek közvetlenül kiegészíthetnék a létező népszámlálási mutatókat, sőt lehetővé tennék új kistérsületi mutatók kidolgozását is. A tanulmány ezt a lehetőséget egy okos mérő jellegű adathalmaz előzetes elemzésével mutatja be. Bár a vonatkozó szakirodalom még meglehetősen korlátozott, az eddigi eredmények szerint az aggregált háztartási fogyasztási adatok a népszámlálási adatfelhasználók és statisztikai szervezetek szempontjából releváns és fontos jellemzőkre engedhetnek következtetni a háztartásokra és tagjaira vonatkozóan. Az írás konklúziója, hogy az elektromos fogyasztási adatok teljesszűrésű, szinte valós idejű eredménye és háztartás szintű részletezettsége különösen alkalmas népességstatisztikák és területi jellegű társadalmi mutatók kidolgozására, ami indokoltá teszi e lehetőségek kutatási programjának megindítását.

TÁRGYSZAVAK: népszámlálás, energiaellenőrzés, kistérsületi statisztikák, digitális nyomjelző adatok, big data

RÓZSA GÁBOR

105/2015

Centrum-periféria relációk Európában: demográfiai vonatkozások

Mikhail Klupt: Centre-periphery relations in Europe. Demographic aspect

World Economy and International Relations, 2015. 2. sz. 58–67. p.

URL: http://www.imemo.ru/en/jour/meimo/index.php?page_id=685&id=6544&jid=6534&jj=49

A tanulmány a centrum-periféria relációknak a XXI. század népesedési változásaira gyakorolt hatásával foglalkozik. Vizsgálja azokat az okokat, amelyek miatt a Holland Statisztikai Hivatal és az Interdiszciplináris Demográfiai Intézet 1999-ben készített előreszámításai alulbecsülték Franciaország, Olaszország, Spanyolország és az Egyesült Királyság várható népességnövekedését. A folyamatos statisztikai adatok és az ENSZ népesség-előreszámításai azt igazolják, hogy az Európa elnéptelenedésére vonatkozó XX. századi elképzelések aktualitásukat vesz-

tették. A népességfogyás távolról sem vált teljessé, inkább csak az Európa perifériáin lévő országokra igaz, viszont nem érvényes a félperifériális és a centrumhoz tartozó országokra (Németország kivétel). Ezt a következtetést támasztja alá a pozitív korreláció ($r=0,754$) az egy főre eső bruttó nemzeti jövedelem (GNI) és 34 európai ország 2000 és 2012 közötti népességnövekedési rátája között. Bírálja a tanulmány az öregedés ijesztő perspektívájával való riogatást. Azzal érvel, hogy az öregedést sokszor indokolatlanul teszik felelőssé olyan negatív hatásokért, amelyek valójában a társadalmi-gazdasági rendszer másfajta hibáiból fakadnak. Így például a spanyolországi munkanélküliek nemrég mért száma (5,7 millió) négyszer nagyobb, mint a 20 és 64 év közötti népesség várható fogyása a 2010 és 2030 közötti időszakban (1,4 millió). Említi a válság utáni németországi spanyol bevándorlás várható intézményi és strukturális következményeit is. Ez a változás nagy valószínűséggel a perifériális és félperifériális területek további terjedését fogja eredményezni a német gazdaságban. Ugyanakkor a centripetális migráció a korábbiakhoz hasonlóan fenn fogja tartani a centrum-periféria különbségeket Európában. A centrum a tudásintenzív szolgáltatásokra koncentrál, és a legképzettebb migránsokat igyekszik megszerezni, a félperiféria a kevésbé kvalifikáltakat kapja, míg a periféria a munkaerő forrásául szolgál a centrum és a félperiféria számára.

TÁRGYSZAVAK: centrum-periféria kapcsolatok, félperiféria, elnéptelenedés, öregedés, nemzetközi vándorlás, Európa

RÓZSA GÁBOR

106/2015

Miért harcol az Európai Unió a bevándorlókkal és a menekültgyel?

Why is EU struggling with migrants and asylum?

BBC News, 2015. szeptember 21.

URL: <http://www.bbc.com/news/world-europe-24583286>

Európa történelmének egyik legjelentősebb bevándorló- és menekültáradatával néz szembe napjainkban. Polgárháború, terror és egy jobb élet reménye ösztönzi az emberek százazreit, hogy akár életük kockáztatása árán is elhagyják a Közel-Keletet és Afrikát.

A súlyos válság hatalmas nyomást jelent egyes célországokra, különösen Görögországra, Ausztriára és Magyarországra nézve. Az Európai Unió határait legalább 350 ezer migráns lépte át 2015 janu-

árja és augusztusa között, szemben az egész 2014-es évi alig több mint 280 ezerrel. Ez a szám, amely a Nemzetközi Vándorlásügyi Szervezet (IOM) becslésén alapul, nem tartalmazza a határokat észrevétlenül átlépő nagyszámú menekültet. A kockázatot vállaló személyek főként a szíriai és afganisztáni háborúk, valamint az emberi jogok eritreai megsértése miatt menekülnek. Az Európát hajón elért személyek 62%-a ebből a három országból érkezett. További kiindulási ország Líbia, Szudán (Dárfúr), Pakisztán, Nigéria, Koszovó, Irak, Irán és Szomália, amelyet az emberek új életet remélve hagynak el például Németország, Franciaország vagy az Egyesült Királyság felé.

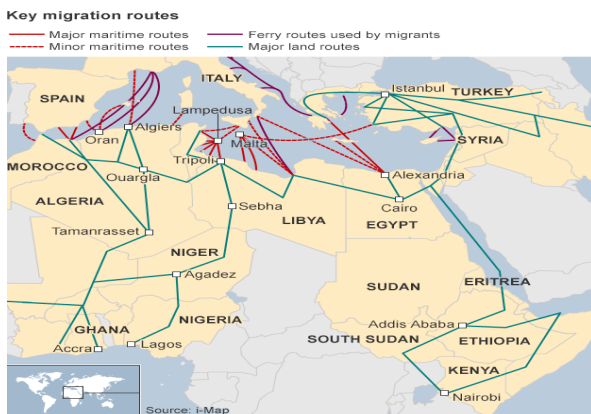
A legegyszerűsebb utak azonban számos veszélyt tartogatnak. Több mint 2600-an veszték idejüket a Földközi-tengerbe, miközben törékeny bárkákon vagy bizonytalan állapotú halászhajókon igyekeztek elérni Görögországot vagy Olaszországot. A Görögországba tartók többsége viszonylag rövid utat választ Törökországból Kosz, Híosz, Leszbosz és Számosz szigetére, sok esetben gyenge gumicsónakokon vagy fából készült kis hajókon. Ezek a kis szigeteken nem áll rendelkezésre a több ezer érkező ellátásához szükséges infrastruktúra, vagyis a helyi önkénteseknek kell a szükséges segítséget megadniuk.

Sokan vállalják a hosszabb és még kockázatosabb hajóutat Líbiából Olaszországba. Az itteni túlélők számos esetben a személyenként dollárezreket is bezsebelő embercsempészek erőszakosságairól számolnak be. Líbiában a káosz szinte szabadkezet biztosít az embercsempészek számára, hogy az Európába vágyó migránsokat és menekülteket kihasználják.

A Németországba és más északi EU-országokba igyekvők közül sokan választják a veszedelemes balkáni útvonalat, vállalva a brutális embercsempészek és rablók általi fenyegetettséget. A hatalmas emberáradattal szemben Magyarország megépítette a sokat vitatott, 175 km hosszú pengés-szögesdrót kerítést a Szerbiával közös határán, továbbá felszólította az uniós partnerországokat, hogy ne küldjék vissza ide azokat a migránsokat, akik Magyarországról utaztak tovább.

A 2015-ös év legsúlyosabb tragédiái között szerepel két Líbiából indult hajó elsüllyedése mintegy félezer menekülővel augusztus 27-én, 71 szíriainak vélt migráns halála ugyanezen a napon Ausztriában egy elhagyott kamion rakterében, egy hajótö-

rés az olaszországi Lampedusa szigeténél 800 áldozattal április 19-én, valamint legalább 300 migráns feltételezhető vízbe fulladása a viharos Földközi-tengeren február elején.

Forrás: Why is EU struggling with migrants and asylum? BBC News, 2015. szeptember 21.

A dublini szerződés néven ismert uniós jogszabály értelmében a menekülteknek menedéket kell kérniük abban a tagországban, amelybe először eljutnak. Néhány uniós ország azonban, például Görögország, Olaszország és Horvátország továbbengedi a migránsokat és menekülteket azokba az országokba, amelyekben rokonaik és jobb életkilátásaik vannak.

Messze a legnagyobb számú menedékkérővel Németország számol az EU-ban, mintegy 800 ezerrel ebben az évben. A németországi várakozással népszerűsége Franciaországnak és Nagy-Britanniának egyaránt több mint 650 ezer főt kellene fogadnia. A két ország azonban csupán 24 ezer, illetve 20 ezer migráns beengedését vállalja, azt is öt évre elosztva. 2000 és 5000 közöttire tehető a Calais környékén táborozó migránsok száma, ami 1-2,5%-a az Olaszországban és Görögországban part-ra szállt több mint 200 ezernek. Ugyanakkor százezres tömegek lehetnek a Németország felé vezető utakon valahol Magyarországon, Horvátországban, Ausztriában, Szerbiában vagy másutt. Ami az EU országainak korrekt, arányos szerepét illeti, Németország bírálta Franciaországot és az Egyesült Királyságot azok viszonylag csekély vállalása miatt a befogadást illetően, és felszólította az összes tagállamot a hatékony közreműködésre.

Nemrégiben az Európai Bizottság elnöke, Jean-Claude Juncker javaslatot tett 120 ezer további menedékkérő elosztására az EU államai között kötelező kvóták alapján, de ezt az elképzelést Csehország, Szlovákia, Lengyelország és Románia is bírálta.

Az EU évek óta küzd a menekültpolitika összehangolásáért. Ez nehéznek bizonyul a 28 tagállammal, ahol mindegyiknek saját rendvédelme és jogrendszere van. Ugyancsak nehéz síkraszállni a szegény bevándorlók jogaiért, amikor a gazdasági kilátások jelenleg is borúsak, sok az európai munkanélküli, gyanakvós van a külföldi munkavállalókkal szemben, az uniós országok pedig megosztottak a menekültkérdés terheinek elosztását illetően. Számos kiegészítő jogszabályt hoztak létre a Közös Európai Menekültügyi Rendszer keretében, ám a szabályozás egy dolog, gyakorlati megvalósítása EU-s szinten azonban egész másfajta kihívást jelent.

Hogyan kaphatnak a migránsok menekült státuszt az EU-ban? Bizonyítaniuk kell a hatóságok előtt, hogy üldözés elől menekülnek, és kárt szenvednének, sőt meg is ölhetnék őket, ha visszaküldenék saját országukba. Az EU jogszabályai szerint a menedékkérő jogosult az élmezőnyre, az elsősegélyre és az elhelyezésre egy befogadó központban. Szükségeit egyénre szabottan kell megállapítani. Elsőfokú hatósági eljárásban kaphatnak menedékjogot, és ha ez eredménytelen, a döntéssel szemben bíróságnál fellebbezhetnek és nyerhetnek is. A menedékkérőknek az érkezésüktől számított 9 hónapon belül munkavállalásra is lehet jogosultságuk.

2014-ben közel 104 ezren nyertek menekült státuszt, 60 ezren oltalmazottként kiegészítő védelmet, valamint több mint 20 ezren humanitárius okokkal alátámasztott tartózkodási engedélyt (Ausztria adatai hiányoznak.)

TÁRGYSZAVAK: nemzetközi vándorlás, menekültügy, menedékes, kiegészítő védelem, Európai Unió

RÓZSA GÁBOR

107/2015

Az Európai Unió területén regisztrált menekültek és az általuk beadott kérelmekre vonatkozó elsőfokú döntések elemzése: 2013 harmadik negyedéve

Alexandros Bitoulas: Asylum applicants and first instance decisions on asylum applications: third quarter 2013

Eurostat. Data in focus, 2013. 16. sz. 1–16. p.

URL: http://www.emnbelgium.be/sites/default/files/publications/eurostat_data_in_focus_q3_2013.pdf

A jelenleg is zajló nemzetközi migrációs folyamat 2013. évi időszakáról nyújt részletes tájékoztatást az Eurostat adatok alapján elkészített tanulmány, mely szinte kizárólag grafikonokból és az azokhoz fűzött, hosszabb-rövidebb megjegyzésekből áll. A migráció mértékében és a résztvevők számának mennyiségében is jelentős változások történtek a 2014. és a 2015. évben, ennek megfelelően kiemelten fontos az adatok összehasonlítása és a szükséges következtetések levonása. E nélkül Európa semmiképpen sem tudja hatékonyan kezelni a kérdést.

A 2013-as év vonatkozó időszakában (július, augusztus és szeptember hónapban) a menedékkérők száma elérte a 120 ezer főt az Unió 28 tagállamában. Ez a szám csaknem 30%-kal nagyobb a 2012. év megegyező időszakában mértnél. További érdekes tény, hogy a függőben lévő menedékkérelmek jelentős része Németországra összpontosult; majdnem annyi, mint a rangsorban mögötte álló 4-5 államban regisztrált beadványok együttvéve.

Egy másik kiugró adat Magyarországra és Bulgáriára vonatkozik. A 2013. év vizsgált időszakában mindkét állam jóval nagyobb számú menedékkérelmet regisztrált, mint egy évvel korábban. A Magyarországon beadott kérelmek száma megnyolcszorozódott, de Bulgáriában is hétszer annyi kérvényt nyújtottak be.

A sikeresen beazonosított menedékkérők több mint fele Szíriából, Oroszországból vagy Eritreából származott. Ugyanakkor figyelemreméltó tény, hogy a beazonosíthatatlan származású menekültek száma megnégyszereződött 2012. ugyanazon időszakához képest. Az egyiptomi, gambiai és eritreai kérelmek pedig megtriplázódtak.

A menekültek életkorára vonatkozóan is tartalmaz statisztikákat a kiadvány. Lengyelországban például két menekültből egy 18 év alatti, míg ugyanez az érték az EU 28 tagállamára összesítve négyből egy fő. Az életkor mellett a migránsok nemek szerinti megoszlásának vizsgálatát is segíti a tanulmány. Érdemes megfigyelni, hogy a bevándorlók túlnyomó többsége (fiatal) férfi.

2013 harmadik negyedét tekintve az összes menekült nagyjából 20%-at szíriaiak és oroszok tették ki. A két csoport között ugyanakkor van egy jelentős eltérés. Míg a szír menedékkérelmek 85-90%-át első fokon pozitívan bírálták el, addig az orosz beadványok csupán kb. 10%-a jutott hasonló sorsra. A legnagyobb számú pozitív elbírálást nyújtó hat állam Németország, Svédország, Ausztria, az Egyesült Királyság, Franciaország és Olaszország

volt. Ezzel szembeállítva, a hat leggyakoribb menekült státuszt kérelmező nemzetiség az orosz, a szír, az afgán, a pakisztáni, a szerb és a szomáliai volt. A 2013. év harmadik negyedében hozott első fokú menedékkérelmek közül minden harmadik volt pozitív végkimenetelű, és az összes pozitív döntés felét Németország szolgáltatta.

A tanulmány nagy segítséget nyújthat a nemzetközi migrációs folyamat Európára gyakorolt demográfiai, gazdasági, társadalmi, szociális és politikai következményeinek vizsgálatában. Emiatt is ajánlott és tanulságos olvasmány nem csak az egyes tudományterületek képviselői, hanem mindenki számára.

TÁRGYSZAVAK: nemzetközi vándorlás, menekültek, menedékkérés, Európai Unió

HORVÁTH BALÁZS

108/2015

Az Európai Unió területén regisztrált menekültek és az általuk beadott kérelmekre vonatkozó elsőfokú döntések: 2014

Alexandros Bitoulas: Asylum applicants and first instance decisions on asylum applications: 2014
Eurostat. Data in Focus, 2015. sz. 1–25. p.

URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/4168041/6742650/KS-QA-15-003-EN-N.pdf>

2014-ben több mint 626 ezer fő keresett menedéket az Európai Unió 28 tagállamában (EU-28), az első ízben menedékért folyamodók száma pedig meghaladta az 536 ezret. Minden harmadik menedékkérő Németországban adta be kérvényét. A 2014. évben hozott elsőfokú döntések 40%-a pozitív volt, beleértve a nemzeti szintű jogszabályok alapján nyújtott védelem eseteit is, de a Szíriából és Eritreából érkezettek esetében ez az arány 92% feletti, az irakiaknál pedig 82%. Ugyanakkor a fogadó országok közül Németország a kérvények 58, Franciaország 78, az Egyesült Királyság 61, Belgium 60, Olaszország 42, míg Svédország csupán 23%-át utasította el az elsőfokú eljárás során.

2014-ben az EU-28 szintjén a szíriaiak messze a legnagyobb létszámmal, 123 ezer fővel az összes menedékkérő ötödét tették ki, ők 72 ezerrel többen folyamodtak menedékért, mint 2013-ban. Bulgária és Ciprus esetében a szíriaiak aránya csaknem 60%-os volt. Az utolsó negyedévben az európai védele-

mért folyamodó szíriaiak száma 40 ezer volt, ami 20 ezerral meghaladta az előző év hasonló időszakát.

2014-ben Afganisztánból 41 ezer, Koszovóból 38 ezer, Eritreából 37 ezer, Szerbiából 31 ezer, Pakisztánból, Irakból, Nigériából és Oroszországból is egyenként több mint 20 ezer menedékkérő adta be folyamodványát; 16 ezer ismeretlen állampolgárságú menedékkérőt is regisztráltak. Magyarországon a regisztrált menedékkérők nagy többségét a koszovóiak, afgánok és szíriaiak jelentették.

Table 13: Thirty main citizenships of asylum applicants in the EU-28, by age group, 4th quarter 2014, % (1)

	Total (absolute value)	Distribution of age groups as a share of total (in %)						
		0-13	14-17	18-34	35-64	65 and over	Unknown	
Non-EU	289 980	19.3	7.1	59.9	19.9	5.8	0.1	
Syria - (SY)	41 250	16.4	5.5	52.5	24.4	1.1	0.1	
Kosovo - (XK)	25 890	27.2	6.3	47.2	19.0	0.3	0.0	
Afghanistan - (AF)	14 740	13.7	23.0	54.6	7.9	0.7	0.0	
Serbia - (RS)	11 430	37.6	6.5	31.0	24.3	0.6	0.0	
Eritrea - (ER)	7 285	6.5	9.4	71.8	11.2	0.3	0.2	
Iran - (IQ)	7 045	19.2	5.8	51.4	21.7	1.7	0.1	
Pakistan - (PK)	6 095	6.1	2.2	70.6	20.2	0.6	0.3	
Nigeria - (NG)	5 965	11.8	3.0	73.5	11.5	0.0	0.2	
Ukraine - (UA)	5 610	22.7	2.8	43.3	29.6	2.4	0.1	
Statless	4 055	16.5	7.5	43.9	28.1	1.8	0.1	
Albania - (AL)	4 765	26.4	9.2	45.0	19.8	0.5	0.1	
Russia - (RU)	4 675	42.0	4.1	29.2	23.3	1.3	0.1	
Bangladesh - (BD)	4 425	2.4	3.0	83.1	11.1	0.2	0.2	
Somalia - (SO)	3 885	10.6	16.6	62.4	9.8	0.6	0.1	
Gambia - (GM)	3 575	1.4	13.7	81.7	3.1	0.0	0.1	
BA - (BA)	3 310	36.5	7.9	33.6	22.5	0.5	0.0	
Iran - (IR)	3 190	12.9	4.6	51.8	28.6	1.2	0.9	
MK - (MK)	3 055	34.8	6.3	31.3	27.3	0.3	0.0	
Mali - (ML)	2 870	4.2	4.7	84.5	6.6	0.0	0.0	
Georgia - (GE)	2 140	19.8	1.8	46.7	30.8	0.9	0.0	
Samoa - (SM)	2 055	1.9	6.1	82.9	9.1	0.0	0.0	
Sudan - (SD)	1 830	4.5	2.1	77.3	15.4	0.3	0.4	
Algeria - (DZ)	1 770	8.0	7.0	65.0	19.8	0.2	0.1	
Guinea - (GN)	1 655	16.7	4.0	67.4	11.7	0.2	0.0	
Armenia - (AM)	1 560	22.9	4.7	36.3	33.6	2.5	0.0	
CD - (CD)	1 450	17.5	5.2	50.6	26.4	1.1	0.2	
Ghana - (GH)	1 410	6.5	4.0	77.2	12.3	0.0	0.0	
Turkey - (TR)	1 375	14.2	5.1	59.3	20.9	0.5	0.0	
China - (CN)	1 265	7.4	0.9	46.0	44.1	1.1	0.5	
Sri Lanka - (LK)	1 260	10.9	1.8	59.1	25.6	1.8	0.7	
Other	21 315	15.3	5.2	57.5	21.4	0.7	0.3	

(1) Citizenship selected here are those with the highest number of asylum applicants registered during Q4 2014 in the EU-28. MK – The Former Yugoslav Republic of Macedonia; Kosovo – see methodological notes; CD – Congo, the Democratic Republic of the; BA – Bosnia and Herzegovina

Source: Eurostat (online data code: migr.asvappctzm)

Forrás: Alexandros Bitoulas: Asylum applicants and first instance decisions on asylum applications: 2014. *Eurostat. Data in Focus*, 2015. sz. 16. p.

2014 utolsó negyedében az EU-28-ban 203 ezren fordultak kérvénnyel nemzetközi védelemért, 80 ezerral többen 2013 ugyanezen időszakához képest, ami 65%-os növekedést jelent. 20 ezerral több koszovói adott be menedékügyi kérelmet ebben a negyedévben, mint egy évvel korábban. Az ukrán menedékkérők száma a 2013. év utolsó negyedéhez képest hússzorosra nőtt, meghaladva a 14 ezret. Magyarországon és Németországban 25 ezerral regisztráltak többen az előző év utolsó negyedévéhez képest, ami Magyarországon a kérvényt beadók számának szinte megtízszereződését jelentette ebben az összehasonlításban.

A menedékkérők harmada nő. Korcsoportok szerint vizsgálva a menekült státuszért folyamodók több mint negyede volt kiskorú, de az orosz, szerb, bosznia-hercegovinai, és macedóniai menedékkérők esetében a 18 év alattiak aránya jóval meghaladta a 40%-ot. Az összes menedékkérő csaknem 54%-a a 18–34 éves tartományba, 20%-a a 35–64

évesek közé tartozott, míg a 65 éves és idősebb menedékkérők aránya nem érte el az 1%-ot.

TÁRGYSZAVAK: nemzetközi vándorlás, menekültek, menedékkérés, Európai Unió

RÓZSA GÁBOR

109/2015 Észak–déli megosztottság? Az észak- és dél-európai államok integrációs eredményeinek összehasonlítása

Hector Cebolla-Boado – Claudia Finotelli: Is there a north–south divide in integration outcomes? A comparison of the integration outcomes of immigrants in Southern and Northern Europe

European Journal of Population, 2015. 31. sz. 77–102. p.

URL: <http://link.springer.com/article/10.1007/s10680-014-9327-8>

DOI: 10.1007/s10680-014-9327-8

A tanulmány célja annak megállapítása, hogy a kiválasztott európai országok integrációs eredményei és stratégiái mennyiben térnek el vagy igazodnak a bevándorlással kapcsolatban nagyobb tapasztalattal rendelkező államok (Németország, Egyesült Királyság, Franciaország) módszereihez. A szerzők négy, viszonylag új migrációs dél-európai célország, Görögország, Olaszország, Portugália és Spanyolország integrációs politikájának összehasonlításán és elemzésén keresztül mutatják be egyrészt az észak–déli, másrészt a déli államokon belüli megosztottságot.

A szerzők kiindulópontja az elmúlt 20–25 évben bekövetkezett változás a nemzetközi migrációban. Az eddig is kiemelt célpontnak számító észak- és nyugat-európai államok mellett a dél-európai országokba is egyre nagyobb számban áramlanak migránsok. Azonban, míg az előbbieket rendelkeznek a probléma kezeléséhez szükséges tapasztalattal, hatékony integrációs politikával, addig az utóbbiak nem (voltak) képesek eredményes választ adni a bevándorlás kezelésére. Éppen ezért, a szerzők véleménye szerint az integrációs technikák és eszközök között meglévő észak–déli különbség egyértelmű. Ennek okát alapvetően a felkészületlenségben és a megfelelő integrációs politika hiányában látják.

Az integráció eltérő típusú kezelése mellett a tanulmány a bevándorlók integrációs eredményeinek összehasonlításával is próbálja érzékeltetni az

Európa két területe között meglévő különbséget. A cikk elkészítéséhez elsősorban a bevándorlók munkaerő-piaci részvételével, illetve oktatásával kapcsolatos különböző felmérésekből származó eredményeket használtak fel.¹ A jelzőszámok alapján azonban nem csak északi–déli, hanem a vizsgált államok közötti megosztottság is megfigyelhető mind az integrációs politikákat, mind az eredményeket tekintve. A négy ország közül Portugália és Olaszország teljesítménye közel áll az európai átlaghoz, míg Görögország meg sem közelíti azt.

Az integráció szempontjából fontos tényező a bevándorlók munkaerő-piaci helyzete, ám a legjelentősebb elem nem ez, hanem a kulturális beilleszkedés mértéke. A tanulmány rávilágít a migránsok (és gyermekeik) rossz iskolai teljesítményére, illetve a különböző, kulturális integrációt segítő programok látványos sikertelenségére is. Ez a jelenség azonban nem korlátozódik Dél-Európára, ugyanúgy megfigyelhető az északi vagy nyugati államokban is. A szerzők a hibás integrációs politikákban, illetve a migránsok idegen intézményi rendszerbe történő bekapcsolásában vélik felfedezni az okokat.

A tanulmány alapján nagy különbségek rajzolódnak ki Észak-, illetve Dél-Európa integrációs politikája és eredményei között. Ennek ellenére a szerzők nem tekintenek az általuk vizsgált négy államra negatív példaként. Az oktatás tekintetében ugyan kevésbé rugalmasak, viszont a munkaerő-piaci integrációt tekintve sokszor sikeresebbek, mint az északi vagy nyugati államok. Következtetésük, hogy az észak és dél között meglévő integrációs „szakadék” nem a különböző vagy éppen hiányzó bevándorlási politikákból ered, hanem sokkal inkább az eltérő intézményi rendszerek (munkaerőpiac, oktatás) okozzák.

Ezért a szerzők az integrációs politikák vizsgálatán túl más típusú tényezők (jóléti rendszer működése, oktatási rendszer) elemzését is szükségesnek tartják a bevándorlók munkaerő-piaci és oktatási teljesítményének pontosabb felderítéséhez, illetve a kapott eredmények okainak megértéséhez. Emellett felhívják a figyelmet arra az Európa-szerte általánosan megfigyelhető következtetlenségre, amely az integrációs politikákhoz, stratégiákhoz fűzött

várakozások és a tényleges eredmények között mutatkozik. Ennek alapján egyértelműen kijelentik, hogy az európai államok – legyenek északiak vagy déliek – még nem találtak hatékony választ a bevándorlók integrációjának megfelelő kezelésére.

TÁRGYSZAVAK: integrációs politika, nemzetközi vándorlás, oktatás, műveltség, munkaerőpiac, munkanélküliség, Dél-Európa

HORVÁTH BALÁZS

110/2015

Az Európán belüli vándorlás demográfiai vonatkozásai

Teresa Castro-Martín – Clara Cortina: Demographic issues of intra-european migration. Destinations, family and settlement

European Journal of Population, 2015. 2. sz. 109–125. p.

URL: <http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs10680-015-9348-y>

DOI: [10.1007/s10680-015-9348-y](https://doi.org/10.1007/s10680-015-9348-y)

A napjainkban egyre nagyobb méreteket öltő nemzetközi, kontinenseken átnyúló migráció helyett ez a tanulmány a sokkal kevésbé figyelemfelkeltő európai migrációval foglalkozik. Már ez a tény is mutatja, hogy speciális munkáról van szó, a téma megközelítése pedig csak megerősíti ezt.

A szerzők négy, az európai országok közötti migrációval foglalkozó, és azt demográfiai szempontból vizsgáló tanulmányt gyűjtöttek össze és vizsgáltak meg. Az írások központi kérdései a migráció mértékére és annak okaira, a célországok kiválasztására, illetve a vándorlás gazdasági, politikai, szociális vagy kulturális okainak felderítésére vonatkoztak. A tanulmány a módszerét tekintve úttörő jelentőségű, hiszen a meglehetősen elhanyagolt életpálya- (life course) elméletet próbálja átültetni a gyakorlatba. Az európai migrációról szóló tanulmányok száma is alacsony, az ilyen jellegű elemzések pedig még ritkábbak.

Az elmélet lényege, hogy az egyén életének különböző dimenzióit (oktatás, külföldi tapasztalatok, család stb.) megvizsgálva közelebb kerülünk az európai migrációban résztvevők sokrétű motivációinak megértéséhez. Ez alapján levonhatóak a szükséges következtetések, és az adatok összesítésével akár előrejelzéseket is lehet tenni egy-egy állam

¹ A tanulmány nagyrészt MIPEX-adatokra támaszkodik. A mozaikszó a Migrant Integration Policy Index rövidítése, amely főleg európai és néhány másik ország (az Egyesült Államok, Kanada, Japán, Ausztrália) integrációs politikájáról tartalmaz adatokat.

jövőbeli társadalmi-demográfiai viszonyaira vonatkozóan.

A szerzők külön kiemelik az adatok fontosságát, amelyek minősége nagyban függ az egyes országok bevándorlási statisztikáinak elérhetőségétől és megbízhatóságától. Az Európai Unió bővítési folyamatai miatt ezek a statisztikák sajnos nem minden esetben tartalmazzák a releváns adatokat, ugyanis a migrációs mozgások egy része „láthatatlan” marad (schengeni egyezmény). Emellett a különböző eredetű statisztikák összehasonlíthatósága is probléma forrása lehet.

A tanulmány konkrét adatokkal is alátámasztja az Európán belüli vándorlással foglalkozó vizsgálatok szükségességét. Míg 1990-ben 5,5 millió olyan európai lakos volt a kontinensen, aki nem a hazájában élt, addig 2013-ban már 13,7 millió. Sőt, az egy országban élő összes migránst tekintve is az európai államokból származó bevándorlók vannak többségben. A legnépszerűbb célországok közé tartozik Németország, Spanyolország és az Egyesült Királyság is. Az európai migrációban leginkább érintett államok Románia (2,3 millió fő), Lengyelország (1,8 millió fő) és Olaszország (1,1 millió fő).

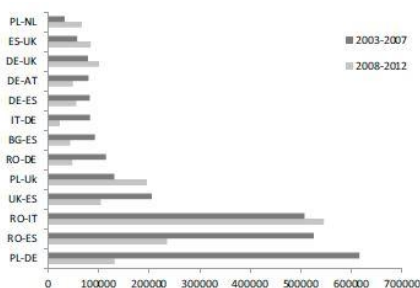

Fig. 1 Major intra-European immigration flows according to country of previous residence, absolute numbers
 Source Eurostat 2014 (online data code: migr_imm5prv). AT Austria, BG Bulgaria, DE Germany, ES Spain, IT Italy, NL Netherlands, PL Poland, RO Romania, UK United Kingdom
 Note The Eurostat database on immigration is neither complete for all the years of the time period nor for all the destination countries

Forrás: Teresa Castro-Martín – Clara Cortina: Demographic issues of intra-european migration. Destinations, family and settlement. *European Journal of Population*, 2015. 2. sz. 112. p.

Az említett életpálya-elmélet nemcsak a migráció okaira deríthet fényt, hanem segíthet az alanyok szociális-demográfiai profiljának megrajzolásában is. Az Európai Bizottság egy 2012-ben végrehajtott elemzése megmutatta, hogy az Európából származó bevándorlók 75%-a, több mint 10 millió fő, munkaképes korú volt. Szintén az említett elemzés alapján váltak láthatóvá a nyugat- illetve a kelet-európai migránsok közti képzettségbeli különbségek is.

A szerzők az európai migránsokkal kapcsolatos, minél részletesebb információk begyűjtése mellett,

a vándorlás egész Európára és azon belül az egyes országokra gyakorolt hatásait is figyelemmel kísérik. Az Európán belüli migráció egyre növekvő szerepet játszik a munkaerőpiac stabilizálásában, ám egyúttal megbolygatja mind a befogadó, mind a küldő ország demográfiai állapotát. Ez különösen igaz azokra a kelet-európai államokra (Románia, Lengyelország), amelyek jelentős számú migránst bocsátanak ki. A vándorlás nyomán nagyobb arányú lehet a népességeloregedés, a népességcsökkenés (mivel főleg fiatalok alkotják a migránsok nagy részét), regionális különbségek alakulhatnak ki.

A szerzők kiemelik, hogy rengeteg ilyen típusú tanulmány foglalkozik a nemzetközi migrációval, illetve az Európán kívüli országokból érkező migránsok helyzetével, éppen ezért ezt a folyóiratszámot egyfajta ösztönzésnek szánják, amely az európai migrációt vizsgáló kutatásokra sarkallja a szakértőket. További vizsgálati területként jelölik meg a fiatal felnőttek elvándorlásának demográfiai következményeit, és kiemelik az összehasonlító elemzések szükségességét. Az életpálya-elmélet lehet az alapja ezeknek a kutatásoknak, valamint segítheti az Európán belüli migráció jelenének, jövőjének és következményeinek megértését.

TÁRGYSZAVAK: nemzetközi vándorlás, demográfia, munkaerőpiac, felmérés, Európa

HORVÁTH BALÁZS

111/2015 A bevándorlás hosszú távú szerepe Kanada népességének megújulásában: egy szimuláció

Patrice Dion – Éric Caron-Malenfant – Chantal Grondin – Dominic Grenier: Long-term contribution of immigration to population renewal in Canada: a simulation

Population and Development Review, 2015. 1. sz. 190–126. p.

URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1728-4457.2015.00028.x/epdf>

DOI: [10.1111/j.1728-4457.2015.00028.x](https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2015.00028.x)

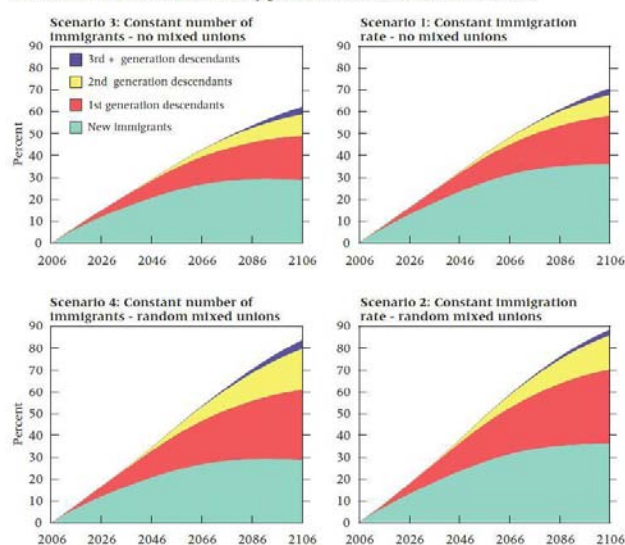
David Coleman, neves brit demográfus – egyebek mellett a nemzetközi vándorlás és az ebből fakadó következmények kiváló szakértője – 2006-ban hívta fel a figyelmet a harmadik demográfiai átmenetre, amelynek során számos alacsony termékenységű ország alapvető társadalmi változáson megy keresztül

tül a népesség egyre fokozódó származási, etnikai és vallási sokféleségének köszönhetően. Ez az átalakulás mindenekelőtt a bevándorlás egyre növekvő szintjével magyarázható, amely különösen a kevéssé fejlett országok felől jelentős. Kisebbségi mértékben egyes bevándorolt népességcsoportok magasabb születési arányszámai is növelik az etnikai-kulturális változatosságot. Coleman rámutatott, hogy egyik népesség folyamatos migrációja az egyszerű reprodukció alatti termékenységgel másikká egy idő után elvezethet oda, hogy a bevándoroltak átveszik a korábbi többség helyét. Kanada kétségkívül részese az említett változásoknak. A teljes termékenységi arányszám az 1970-es évtized elején az egyszerű reprodukció utánpótlási szint alá zuhant, az utóbbi évtizedekben pedig 1,5 és 1,7 gyermek/nő között mozgott. Ezzel egyidejűleg a nem európai országokból érkező, erős bevándorlás gyors változásokat eredményezett a kanadai népesség etnikokulturális összetételében,¹ és ez várhatóan a jövőben is folytatódni fog. A harmadik demográfiai átmenethez kapcsolódó társadalmi változások jelentős következményekkel járnak az érintett országokban a történelmi identitás, a társadalmi összetartozás és a politikai tervezés terén. Ugyanakkor a politikai intézkedések előkészítői és más szakemberek számára is hasznos lehet a változások hátterében zajló demográfiai folyamatok jobb megértése, különös tekintettel azok ütemére, valamint az olyan érzékeny tényezőkre, mint a bevándorlás mértéke és a vegyes házasságok. Jelenleg ezek megértését az országok többségében, így Kanadában is akadályozza, hogy hiányoznak a bevándorlók kötődésére vonatkozó adatok – például a külföldi származású felmenők két generáción túlmenően – mind a bevándorlókra, mind nem bevándorolt gyermekeikre vonatkozóan.

A szerzők célja, hogy megvizsgálják a bevándorlás szerepét a kanadai népesség megújításában, pontosabban a kanadai bevándorlás közvetlen és közvetett demográfiai szerepét a 2006 és 2106 közötti száz éves időszakra vonatkozó, különféle előreszámítási scenáriók alapján. A Kanadai Statisztikai Hivatal *Demosim* nevű mikroszimulációs modelljét felhasználva elméleti úton határozzák meg a bevándorlás mértékével és a vegyes házasságok gyakoriságával kapcsolatos hosszabb távú attitűdö-

ket a kanadai bevándorlóknál, illetve azoknál a személyeknél, akiknek legalább egy felmenője 2006-ot követően érkezett. A bevándorolt és nem bevándorolt népességre vonatkozó előreszámítások különféle szociokulturális jellemzők figyelembevételével a *Demosim*-modell lehetővé teszi a bevándorló népesség arányának előreszámítását, gyermekeik, a gyermekek gyermekei stb. követését, és így annak meghatározását, hogy mi a szerepe a bevándorlók leszármazottainak a változásokban.

FIGURE 3 Proportion of new immigrants and persons with at least one ancestor who arrived after 2006 by generation and scenario, 2006 to 2106

Forrás: Patrice Dion – Éric Caron-Malenfant – Chantal Grondin – Dominic Grenier: Long-term contribution of immigration to population renewal in Canada: a simulation. *Population and Development Review*, 2015. 1. sz. 119. p.

TÁRGYSZAVAK: bevándorlás, teljes termékenység, egyszerű reprodukció, demográfiai átmenet, etnikokulturális jellemzők, vegyes házasság, népesség előreszámítás, mikroszimuláció, Kanada

RÓZSA GÁBOR

112/2015

Az anya munkahelyi hiányzása. Longitudinális vizsgálat az iskoláskor alatti gyermekek beszédfigyelmességéről és viselkedési zavarairól

Ragnhild B. Nes – Lars J. Hauge – Tom Kornstad – Markus A. Landolt – Lorentz Irgens – Leif Eskedal – Petter Kristensen – Margarete E. Vollrath: Maternal work absence. A longitudinal study of language impairment and behavior problems in preschool children *Journal of Marriage and Family*, 2015. 5. sz. 1282–1298. p.

¹ Ld. a Kanadai Statisztikai Hivatal 2013-ban készült jelentését *Immigration and Ethnocultural Diversity in Canada: National Household Survey 2011* címmel.

URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jomf.12210/epdf>

DOI: 10.1111/jomf.12210

A munkahelyi és otthoni feladatok összeegyeztetése különösen nehéz azoknál a családoknál, amelyekben a gyermekeknek speciális szükségleteik vannak. Ilyenkor gyakori, hogy az anyáknak kell munkarendjükön változtatni. A tanulmány szerzői azt vizsgálták, milyen összefüggés van az anyák munkából való távolmaradása, illetve a kisgyermek beszéd- és viselkedésproblémái között.

A norvég anya- és gyermekkohorsz-felvételben szereplő, közel 34 ezer anya megfelelő kérdőíves adatait kapcsolták össze az országos nyilvántartások foglalkoztatási, valamint a 3–5 éves gyermeket nevelő anyák orvosi betegigazolással ellátott, hosszú távú munkahelyi távolmaradási adataival. A gyermekük beszéd fogyatékoságát megvalló anyáknak lényegesen nagyobb esélye volt arra, hogy ne vegyék fel őket munkára, illetve hosszú betegszabadságot kelljen kivenniük. A beszéd fogyatékoság, különösen ha még viselkedési problémák is járulnak hozzá, számos rövid és hosszú távon ható negatív következménnyel jár az anya és az egész család pénzügyi és egészségi helyzete, illetve általános jóléte szempontjából.

A kétkeresős család Norvégiában és más jóléti államokban az 1970-es évektől központi politikai célkitűzés volt, és ez az elmúlt néhány évtized során az anyák foglalkoztatásának soha nem látott növekedését eredményezte Európában és az Egyesült Államokban. Ennek ellenére az anyák foglalkoztatása arányát tekintve alacsonyabb, betegszabadságuk aránya pedig magasabb, mint az apáké az országok többségében, Norvégiát is beleértve. A gyermekek fogyatékosága vagy speciális egészségügyi szükségletei fontos tényezője lehet az anyák munkából való kimaradásának, sok esetben alapot adva a munka és család konfliktusának. A gondozás normál esetben együtt jár az anyasággal, de más dimenzióba kerül, ha a gyermeknek speciális szükségletei vannak, ami szinte állandó stresszállapotot okoz. Idővel ez egészségromláshoz is vezethet, és elkerülhetetlenné teheti a munkahelyi változtatásokat. A teljes körű gyermekápolás általában a prioritások átrendezését is megköveteli, vagyis az energiák koncentrációját a gyermek fogyatékoságának optimális menedzselésére, az ápolási funkciókkal való együttélést a mindennapi egyéni élet és a külső kapcsolatok (például szociális támogatás, pénz-

ügyek, egészségügy, oktatási intézmények) követelményeinek megfelelően. Empirikusan bizonyított az ápolás, illetve az anya egészsége és foglalkoztatási helyzete közötti összefüggés. Az anyák többsége a kereső tevékenységet, az ezzel kapcsolatos döntéseket a családi céloknak, a gyermek egészségi és magaviseleti helyzetének rendeli alá. Számos vizsgálatban mutatták ki az összefüggéseket a gyermekek speciális gondozási szükséglete és az anyák alacsonyabb foglalkoztatási mutatói között, ideértve a kényszerből részmunkaidőben dolgozó vagy állásukat elhagyó anyákat, a nehezebb gondozási körülményeket és a gyermek korának előrehaladtával fokozódó foglalkoztatási különbségeket is. A teljes gondozás hatással van az anya mentális és testi egészségére is: a speciális szükségletű gyermekek esetében az anyák kimutathatóan hajlamosabbak a szorongásra és depresszív tünetekre, mint az apák vagy a normálisan fejlődő gyermekek szülei. Mindezek ellenére eddig kevesen foglalkoztak az ilyen gyermekek anyáinak betegszabadsági arányaival, és senki nem használt ehhez orvosi igazolással alátámasztott nyilvántartási információkat.

Az említett problémákkal érintett anyák tehát fokozottan hátrányos helyzetben vannak munkavállalási, karrierépítési és jövedelmi kilátásaikat illetően. Mivel a megállapítandó nyugdíj a jövedelem függvénye, a csökkent munkaerő-piaci részvétel negatívan befolyásolja a leendő nyugdíj összegét is. Másfelől az értékes humántőke elvesztésével többféle kárt szenvednek a munkáltató szervezetek és intézmények is. Bár jelen tanulmány csak a kisgyermek meghatározott fogyatékoságainak az anyák munkahelyi távollétére gyakorolt hatásaival foglalkozik, kétségtelenül bizonyítható az iskoláskor előtti nyelvi fogyatékoság negatív hatása a gyermek későbbi iskolai, társadalmi és érzelmi viszonyaira.

Érdemes tehát további vizsgálatok alá vonni a társadalmi háttértényezők közvetítő mechanizmusait, a genetikai összetevőket, a kulturális és jóléti rendszereket. Ugyancsak rendkívül hasznosak lehetnek a családokat egységként használó, a társadalmi, szervezeti, kulturális normákkal és elvárásokkal foglalkozó vizsgálatok.

TÁRGYSZAVAK: ápolás, gyermekgondozás, gyermekegészség, foglalkoztatás, betegszabadság, munkahelyi távollét

113/2015

A gyermekek hatása a nők munkavállalására és keresetére az Egyesült Királyságban: bizonyíték az ikerszülések alapján

Mary A. Silles: The impact of children on women's labour supply and earnings in the UK: evidence using twin births

Oxford Economic Papers, 2015. augusztus 11. 1–20. p.

URL: <http://oep.oxfordjournals.org/content/early/2015/08/11/oep.gpv055.full.pdf+html>

DOI: [10.1093/oep/gpv055](https://doi.org/10.1093/oep/gpv055)

A családnagyság és a gazdasági aktivitás közötti oksági összefüggés megállapítása igen bonyolult, mivel ugyanazok a tényezők, amelyek a családnagyság növekedésére hatnak, befolyásolhatják a nők munkaerő-piaci lehetőségeit is. E probléma tisztázásához az ikerszülések esetét igyekszik felhasználni a szerző. A vizsgálatokat instrumentális változók (IV), valamint a rendes legkisebb négyzetek (OLS) módszerét alkalmazva végezték. A 13 éves kor alatti gyermekkel rendelkező anyák esetében az IV-bebecslések azt mutatták, hogy az ikerszüléssel kialakult családnövekedés kedvezőtlenül befolyásolja az anya munkalehetőségét és keresetét. Az idősebb gyermekkel rendelkező anyáknál ugyanakkor a hasonló módszerrel nyert eredmények szerint a jelentős OLS-hatás ellenére nem bizonyítható az okozati összefüggés. Ezeket az eredményeket azután összevetették az ikrek nemek szerinti összetétele alapján kapott értékekkel. A végső konklúzió az, hogy a gyermekvállalás munkaerő-piaci következményei idővel eltűnnek.

TÁRGYSZAVAK: gyermekvállalás, nők munkavállalása, családnagyság, ikerszülés, munkabér, legkisebb négyzetek módszere, Egyesült Királyság

RÓZSA GÁBOR

114/2015

Az özvegység és a jóllét Európában: az országos és a regionális összefüggés szerepe

Brett Ory – Tim Huijts: Widowhood and well-being in Europe. The role of national and regional context *Journal of Marriage and Family*, 2015. 3. sz. 730–746. p.

URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jomf.12187/abstract>

DOI: [10.1111/jomf.12187](https://doi.org/10.1111/jomf.12187)

A kutatók eddig csak azt állapították meg, hogy az özvegyek szubjektív szempontból alacsonyabb élet-színvonalon vannak, mint a házasok, ám még mindig keveset tudunk arról, hogy regionális és országos összefüggésben milyen hatással van a jóllétre az özvegyülés.

A házastárs elvesztése az egyik legmegrázóbb esemény az emberek életében. A szeretett társ felletti gyászon túl az özvegyeknek újra kell definiálniuk emberi kapcsolataikat a családdal és a barátokkal, át kell venniük az elhunyt mindennapi feladatait, ideértve például a kenyérkereső szerepét is. Az özvegy-ség szubjektív szempontból nem csupán a házastárs elvesztése miatt hat negatívan a jóllétre, hanem azért is, mert az özvegyülés egyúttal különféle erőforrásoktól való elszakadással jár. E források közé tartoznak az érzelmi, szociális, pénzügyi és anyagi támogatások. Özvegyé válva az adott személynek csökkenhetnek a lehetőségei arra, hogy megossza érzéseit vagy beszélgesse másokkal, mert elvesztik a kapcsolatot az elhunyt házastárssal, és valószínűleg a házastárs közösségi hálójával is. E téren azonban tapasztalhatók különbségek az egyes népességcsoportok és országok között.

A frissen megözvegyültek Dél-Európában több depressziós tünetet mutatnak, mint észak-európai sorstársaik. Az eltérések talán annak is következményei, hogy az anyagi forrásokban is különbségek vannak, valamint különbség mutatkozik az özvegy-séghez fűződő normák, a róla a médiában és a társadalmi párbeszédben kialakult kép terén is. A kutatóknak meg kell határozniuk, hogy egyes özvegyek miért járnak jobban néhány összefüggésben, mint mások, és ez hogy változik regionális szinten a nemzeti sinthez képest.

A tanulmány új módszertani megközelítései:

- Az európai összefüggésben gondolkodás, mivel az özvegy-ség és a társadalmi támogatás eltérő a vizsgálatban értékelt huszonhárom országban.
- Többszintű modelleket használnak fel az özvegyek életkörülményeinek vizsgálatára.
- Szemben a legtöbb tanulmánnyal, a szerzők itt az összefüggésbeli különbségeket kutatták, a kapcsolatot az özvegy-ség és egészség között, a jóllét szubjektív megközelítésére helyezve a hangsúlyt az objektív helyett.

A jóllét, az egészség és a családi állapot összefüggésével kapcsolatban sok vizsgálat épít a társadalmi tőke elméletére. Az elmélet szerint a zárt közösségi hálók megkönnyítik a kötelezettségek,

elvárások és társadalmi normák közvetítését, a hálózatokon belül lévő egyéneknek nagyobb hozzáférést biztosítva az érzelmi, pénzügyi és anyagi forrásokhoz.

A társadalmi tőke elméletére alapozva a szerzők három hipotézist vázoltak fel arra, hogy a családi állapot szerinti összetétel hogyan befolyásolja az egyéni szintű kapcsolatokat az özvegyesség és jóllét között. Mindhárom elméletet regionális és nemzeti szinten vizsgálták a szerzők.

A segítő hálózat hipotézis szerint a házások összetartóbb közösségi hálózata előnyös lehet az özvegyeknek. Ezen elmélet szerint az özvegyek regionális szinten előnyt élvezhetnek abból, hogy közvetlen kapcsolatot tartanak fent sok házasság emberrel. Ez a hipotézis továbbá azt is állítja, hogy van a regionális szinten túlmutatató, országos szintű hatás, amely kedvező lehet az özvegyek számára, mint például a magasabb szintű politikai részvétel és civil összefogás. Ezek több olyan intézkedéshez vezethetnek, amelyek célja, hogy támogatni tudják és megvédjék a társadalom özvegyekhez hasonlóan sebezhető csoportjait. Eszerint az elmélet szerint az özvegyesség egyéni jóllétre gyakorolt negatív hatása gyengébb, amikor nagyobb a házások aránya a népességben.

Az előzővel ellentétes zsupori házasság hipotézise szerint a házások nagy aránya inkább hátrányos lehet az özvegyek számára, és súlyosbíthatja helyzetük negatív hatásait. Habár a házasság fokozza a házasság emberek társadalmi tőkéjét, ennek előnyei nem jutnak el a nem házásokhoz. Az ok: a házasság emberek kevesebb időt töltenek családjukkal és szomszédaikkal, vagyis nem tudhatnak annyi társadalmi, érzelmi és anyagi támogatást felajánlani özvegy barátaiknak és családtagjaiknak, mint a nem házások. A második számú hipotézis szerint tehát az özvegyesség negatív hatása egyéni jólléti szinten erősebb, amikor a házások aránya magasabb a népességben belül.

Az azonos helyzetű személyekből álló csoportok támogatásának hipotézise szerint az özvegyek nagy aránya csoportszinten enyhítő hatással van az özvegy egyének helyzetére. Az özvegyek szorosabb közösségi hálókat alakíthatnak, fel tudják emelni szavukat, nagyobb politikai reprezentációra tehetnek szert. Eszerint az özvegyesség negatív hatása a jóllétre gyengébb, ha a társadalmon belül nagyobb a megözvegyültek aránya.

A szerzők az Európai Társadalmi Felmérés 2002 és 2010 közötti öt felvételének adatait használták fel. Ennek részeként 241 379, magánháztartásban

élő személyt kérdeztek meg, a kérdések pedig a családi állapotra, a jóllétre, a társadalmi kapcsolatokra, a jövedelemre és számos egyéb területre vonatkoztak. (Végül az értékelésben 23 ország 206 régiójában élő 119 292 személy adatai szerepeltek.) A társadalmi kiadásokra vonatkozó kiegészítő információkat a GDP százalékában, országokra lebontva az OECD Factbook 2010-es és az ILO 2012-es évkönyvéből vették.

Az eredményekből kitűnik, hogy a házasság emberek arányának hatása különbözik a regionális és országos szinteken. A szerzők további kutatásokat javasolnak ebben a témában, komplex, többváltozós összefüggésű és beágyazott modellek készítésével.

Javasolt a további kutatásokban az alacsonyabb jóllétben élő özvegyek házásokkal történő összehasonlítása. A nemek szerinti különbségeket is tovább lehetne vizsgálni. Sikerült meghatározni a népesség családi állapot szerinti összetételének különböző hatásait országos és regionális szinteken, de több kutatás szükséges, hogy megtalálják az okokat. Ha egyszer megértjük annak a mechanizmusát, hogy mi befolyásolja a családi állapot és a jóllét közötti kapcsolatot, akkor sokkal hatékonyabbá válhat a jóllétre vonatkozó társadalompolitika.

TÁRGYSZAVAK: özvegyesség, jóllét, regionális elemzés, többváltozós elemzés, Európa

TÓTH JÁNOS MÁRK

115/2015

Bepillantás a cseh munkaerőpiacon meglévő nemek közötti egyenlőtlenségbe

Olga Kurtinová: A brief insight into gender inequalities in the Czech labour market

Demografie, 2015. 57. sz. 5–20. p.

URL: <https://www.czso.cz/documents/10180/20555397/13005315q1.pdf/ab1e4bae-e09d-46d8-803c-5027d9ecce10?version=1.0>

Az alább ismertetett tanulmány a csehországi nők munkaerőpiacon elfoglalt helyét vizsgálja. A szerző szemügyre veszi, hogy az 1993 és 2013 között eltelt 20 évben milyen mértékű volt, és milyen formában jelentkezett a nemek közötti egyenlőtlenség, és van-e kapcsolat a gyermekvállalás és a munkanélküliség között. Megfogalmazása szerint nem az a célja, hogy a jelenség mögött álló mechanizmusokat kibogozza, vagy az ok-okozati viszonyokat feltárja, sokkal inkább a fennálló állapot leírására fókuszál. Elemzéséhez a

Cseh Statisztikai Hivatal által elvégzett munkaerő-felmérések² idősorait használta fel.

A munkaerőpiacon jelenlévő nők száma a második világháború óta folyamatosan növekszik. Míg 1950-ben 1 370 000 nő volt háztartásbeli,³ addig 2001-ben ez a szám 93 ezerre csökkent.⁴ Azonban a világháború utáni időszak nem csak példa nélküli gazdasági fejlődéssel és a női foglalkoztatottak számának növekedésével fémjelezhető, hanem a születések számának visszaesésével is.

Általánosságban elmondható, hogy a gyermekvállalásra mikro- és makroszintű tényezők is hatással vannak. A demográfiai viselkedést az egyéni tényezőknél túl – például nem, életkor, nemzeti hovatartozás, családi állapot – a politikai intézkedések, az intézményi háttér, a munkaerőpiac helyzete, a gazdasági helyzet is befolyásolja. Egy 2010-ben elvégzett kutatás, mely huszonnégy OECD-tagország adataival dolgozott és az 1973 és 2008 közötti időszakot térképezte fel, rámutatott arra, hogy a munkanélküliség negatív hatást gyakorolt a vizsgált periódus teljes termékenységi mutatójára. Ugyanakkor egy norvég kutatás arra a megállapításra jutott, hogy a munkanélküliség pozitív hatást is gyakorolhat a születések számára. Az 1992 és 1998 közötti időszakot vizsgálva kimutatták, hogy azon nők esetében, akik a szülés előtt tizenkét hónapig munkanélküliek voltak, kissé magasabb a szülési hajlandóság, mint dolgozó társaiknál.

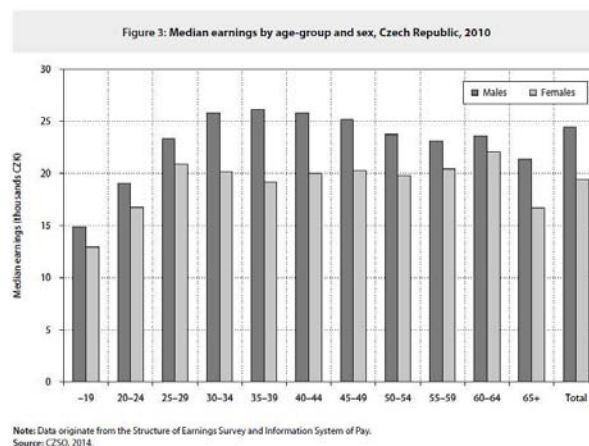
Összességében azonban mégis az mondható el, véli a jelen tanulmány írója, hogy a nemek közötti egyenlőtlenség és a gyerekszületés együttesen magasabb kockázatát eredményezi a munkanélkülivé válásnak, a részmunkaidős, illetve a határozott idejű szerződésekkel való foglalkoztatásnak.

Felvetődik a kérdés, hogyan lehetséges az, hogy míg a társadalomban formálisan fennáll a nemek közötti egyenlőség, addig ez a munkaerőpiac esetében nem mondható el. Alapvetően három magyarázat lehetséges. Először is komoly probléma összeegyeztetni a munkát a családi élettel abban az esetben, ha a házimunka és a gyerekek ellátása csupán a nőre hárul. Az így kialakult túlterheltség a teljesítmény romlásához vezethet mind a munkában, mind az otthoni teendők területén. Ez a jelenség gazdaságilag is káros, hisz a nő egyrészt kiesik a termelésből, másrészt az általa összefogott család

sem látja el igazi funkcióját (alultáplált, gondozatlan gyerekek), így könnyen többletköltséget generálhat a gazdaság számára.

Másodsorban a munkáltatók hajlamosak előítélettel viseltetni a nőkkel szemben. Úgy gondolják, hogy kevésbé produktívak, illetve előbb-utóbb kiesnek a munkaerőpiacról a gyerekvállalás miatt. Ez a fajta előítélet oda vezet, hogy a nőket határozott idejű szerződésekkel, részmunkaidőben, és/vagy kevésbé kvalifikált feladatra alkalmazzák. Ez azonban ördögi kör lehet, hisz a nők elvesztik motiváltságukat, kevésbé lesznek hajlandóak az elkötelezett munkavégzésre. Olyannyira – és ez lehet a harmadik magyarázat –, hogy még ők maguk is elhiszik és természetesnek vélik a munkaerőpiacon meglévő, nemek szerinti különbségeket.

A tanulmány a továbbiakban a cseh munkanélküliségi ráta 1993 és 2013 közötti időszakban lezajlott változásait elemzi. 1997-ben a férfiak között 3,4%, a nők között 5,4% volt a munkanélküliek aránya, majd a gazdasági válság egyenes következményeként 2000-re érte el tetőpontját (7,6% a férfiaknál és 10,6% a nőknél), majd lassan csökkenni kezdett. A nők hátrányos helyzete azonban a vizsgált periódus egészére jellemző maradt.

Forrás: Olga Kurtinová: A brief insight into gender inequalities in the Czech labour market. *Demografie*, 2015. 57. sz. 11. p.

A tanulmány kitér a nemek közötti bérkülönbségek vizsgálatára, és leszögezi, hogy az egyenlőtlenség itt is jelen van. A férfiak átlagkeresete 2010-ben 24 447 cseh korona volt, ezzel szemben a nők átlagosan 19 380 koronát vihettek haza. A fizetésekben korcsoportonként is mutatkoznak különbségek. A legjobban a 35 és 39 év közötti férfiak keresnek (26 101 cseh korona), a kor előrehaladtával a bér is csökken, hisz az 55–59 éves férfiak jövedelme kevéssel több, mint 23 000 cseh korona.

² Labour Force Survey 1993–2013.

³ Az 1950. évi cseh népszámlálás adatai alapján.

⁴ A 2001-es népszámlálás adatai szerint.

A nemek közötti szakadék a foglalkoztatás formájában is megmutatkozik. Míg 2013-ban a foglalkoztatott férfiak 91,4%-ának volt határozatlan idejű, teljes munkaidős szerződése, addig a nőknél ez alig haladta meg a 82%-ot.

A továbbiakban a szerző összefoglalásul elmondja, hogy a vizsgált periódus egészére jellemző volt a nemek közötti egyenlőtlenség a foglalkoztatottság tekintetében. A nők hátrányosabb helyzetben vannak, arányaiban több közöttük a határozott idejű szerződéssel, részmunkaidőben dolgozó alkalmazott. Az is elmondható, hogy a rugalmas munkaidő, amely igencsak megkönnyítené a gyermeket nevelő nők dolgát, nem igazán elterjedt alkalmazási forma Csehországban.

Az egyenlőtlenséget ezen felül a képzettség és az életkor is befolyásolja. Bár a terhesség és a munkanélküliség között nincs közvetlen összefüggés, azt azonban le lehet szögezni, hogy a családalapításra jelentős befolyással bír a munkaerőpiac pillanatnyi helyzete.

A kutatáshoz felhasznált munkaerő-felmérések adataiból az is kiderül, hogy a nők kezdetben alacsonyabb átlagkeresete kissé meglódul karrierjük kezdetén, később azonban a gyerekvállalás következményeként ezen a szinten stagnál, esetleg csökken is. A férfiak helyzetüket tekintve is stabilabb lábakon állnak a munkaerőpiacon, hisz – ahogyan azt már korábban említettük – nagyobb arányban vannak közöttük teljes munkaidős, határozatlan szerződéssel alkalmazott munkavállalók. A szerző megállapításait részletes adatokat tartalmazó táblázatokkal is illusztrálja.

A kutatás lényegi eredménye tehát azt mutatja, hogy az életkor, a képzettség és az anyaság ténye együttesen járul hozzá a cseh munkaerőpiacon jelen lévő, nemek szerinti egyenlőtlenség kialakulásához.

TÁRGYSZAVAK: munkaerőpiac, foglalkoztatottság, nők helyzete, gyermekvállalás, nemek közötti egyenlőtlenség

KÁLMÁN RITA

116/2015

Otthon meghalni: a többség óhaja, de ritka gyakorlat

Sophie Pennec – Joëlle Gaymu – Françoise Riou – Elisabeth Morand – Silvia Pontone – Régis Aubry – Chantal Cases: Mourir chez soi: un souhait majoritaire mais une situation peu fréquente *Population & Sociétés*, 2015. 524. sz. 1–4. p.

URL: http://www.ined.fr/fichier/s_rubrique/23908/population.societes.2015.524.mourir.chez soi.fr.pdf

Az emberek többsége otthonában szeretne meghalni, de ez csak negyedüknél valósul meg. Az *élet vége Franciaországban* elnevezésű felvétel adatokat szolgáltat a halált megelőző lakóhelyi és egészségügyi változásokról. A retrospektív adatgyűjtést az INED, a francia állami népességkutató intézet végezte, a 18 éves és idősebb személyek egy 15 ezer fős reprezentatív mintájának halotti bizonyítványait kiállító orvosok által kitöltött kérdőívek segítségével, az elhunytak legfontosabb személyes adataival és elhalálozásuk orvosi körülményeivel. A felvételekre a halál bekövetkeztének helyétől (lakás, kórház, nyugdíjasotthon stb.) függetlenül került sor. Az elhalálozás előtti tartózkodás helyére vonatkozóan négy időpontot vettek figyelembe: huszonnyolc, hét és egy nappal a halál előtt, illetve életük legutolsó napján. A vizsgálatba került esetek 84%-ában mind az összes időpontra vonatkozóan rendelkezésre állt az információ.

Franciaországban a többi nyugati országhoz hasonlóan az 1950-es évekig a halálozások nagyrészt otthon következtek be, azóta viszont ez áthelyeződött az intézetekbe. Napjainkban már csak a franciák 26%-a hal meg otthonában, míg ez az arány még alacsonyabb az Egyesült Királyságban (20%) és Norvégiában (18%), és hasonló az Egyesült Államokban (24%). Mindegyikre igaz ugyanakkor a fenti megállapítás, hogy a többség az otthonában szeretne meghalni. Az említett vizsgálat egyfelől magyarázatot, illetve választ keres a kórházba kerülés indokaira ebben az életszakaszban, másfelől arra, hogy miben különböznek az életük utolsó hónapját megszokott otthoni környezetükben töltő személyek a kórházba kerültektől.

A halálozások ötöde hirtelen következik be, és ezek fele otthon történik. A tanulmány ezekkel nem foglalkozik. Négy héttel az elhalálozás előtt a személyek 45%-a otthon lakik, 24%-uk nyugdíjasotthonban él, 29%-uk pedig már kórházban van. Házaspárok esetén általában a társ az elsőszámú segítség, ezért több férfi tud otthon maradni, mint nő. A halál időpontjának közeledtével egyre ritkább a további otthon maradás, és gyakoribb a kórházba kerülés. Az utolsó hónap során a kórházba kerülő személyek aránya megduplázódik, míg az otthon maradóké jelentősen csökken: a nem hirtelen bekövetkező esetekben a férfiak 19, a nők 16%-a hal meg otthonában.

Huszonnyolc nappal a halál bekövetkezte előtt a tartózkodás helye még függ a személyek életkorától is: a fiatalabbak közül többen maradnak otthonukban. Az otthon történő elhalálozás valószínűsége azonban már alig függ a kortól. Leggyakoribb, hogy a személy otthonát elhagyva kórházba kerül (30%), míg feleannyian vannak, akik lakásukban maradván töltik életük utolsó hónapját (14%). Legritkább, hogy a kórházból hazamennek meghalni (2%), illetve az, hogy ingáznak otthonuk és a kórház között (3%).

Az élet e szakaszában a tartózkodás helye jelentős mértékben attól a patológiás állapottól függ, amelytől az illető szenved. A mentális, fertőző, légzőszervi vagy emésztőrendszeri betegségben meghalt személyek sokkal kevesebb esetben kaptak haláluk előtt otthoni ápolást, mint mások. Ezzel szemben a kardiovaszkuláris betegségek esetében az otthoni ápolás csaknem olyan gyakori, mint a kórházba szállítás. Ez az eredmény arra utal, hogy a kórházi kezelés reményt adhat a beteg gyógyulására vagy legalább helyzetének javulására, míg bizonyos állapotokban az otthoni segítők, főként a családtagok nem képesek az egészségi állapot romlásának végső stádiumát kezelni.

Ugyanarra a betegségre az élet utolsó hetében eltérő célkitűzések érvényesülhetnek az ápolás helyszínétől függően. A kórházba szállított személyek többségénél (62%) általában a gyógyítás az elsődleges szempont, az otthonukban ápoltaknál viszont a fő cél a beteg komfortérzetének fenntartása (61%). A kórházban nagyobb valószínűséggel fordul elő, hogy az utolsó napokban folyamatosan mesterséges táplálást vagy folyadékbevitelt alkalmazzanak. Az ápolás bonyolultsága az otthoni megoldást sok esetben lehetetlenné teszi, általában ezt mondják magyarázatként arra, hogy miért nem lehetett az otthon elhunyni vágyó páciens kérését teljesíteni.

Az elhalálozás helyére és a közeledésére vonatkozó kérdésekről nehéz az érintett személlyel és közeli hozzátartozóival beszélni. Az életük végén járók közül, akiknél az orvos ismerte a preferenciákat, 55% otthon kívánt meghalni, 25% a nyugdíjas otthonban, 17% kórházban vagy klinikán. Ahol az orvos csak a család szándékait ismerhette meg, általában a beteg maga nem volt képes véleményét elmondani egészségi vagy mentális állapota miatt.

Az orvosok válaszai szerint a családtagok és barátok az élet utolsó hetében a betegek túlnyomó többségét (96%) meglátogatják akár otthonukban, akár kórházban vannak, és többnyire

jelen is vannak a halál pillanatában, ha az otthon következik be.

Társadalmunk az élet végét leginkább a medikalizációval kívánja megoldani, ami előtérbe helyezi a kórházba szállítást. Az élet végének szociálisan érzékenyebb megközelítése talán módosíthatna a vizsgálat eredményein. Érdeemes lenne például elgondolkodni az otthoni ápolás lehetőségének fokozott támogatásáról, az egészségügyi szolgáltatók személyzetének jobb képzéséről, valamint a kórházba szállítás alternatíváiról, az élet utolsó szakaszának eltöltésére kitalált újfajta helyszínekről.

TÁRGYSZAVAK: halálozás, otthoni ápolás, kórházi ápolás, patológiás állapot, INED, Franciaország

RÓZSA GÁBOR

117/2015

Az Amerikai Egyesült Államok népességének nagyságára és összetételére vonatkozó előreszámítások, 2014–2060

Sandra L. Colby – Jennifer M. Ortman: Projections of the Size and Composition of the U.S. Population: 2014 to 2060

Current Population Reports, P25-1143. Washington, D. C., 2014, U. S. Census Bureau. 13 p.

URL: <http://www.census.gov/library/publications/2015/demo/p25-1143.html>

A jelentés az Amerikai Egyesült Államok népszámlálási hivatala által a 2010-es census adatai és ezek 2013-ig történt továbbvezetése alapján kohorszkomponens módszerrel végzett népességelőrejelzéseket ismerteti, különös figyelmet fordítva a népesség korstruktúrájában és etnikai összetételében bekövetkező változásokra. A kutatók a számítási munkák során figyelembe vették az Amerikában és a külföldön született nők termékenységre vonatkozó különféle becsléseket, azt remélve, hogy a korábbinál pontosabb képet kapnak majd a nemzetközi vándorlásnak az amerikai népesség nagyságára és összetételére gyakorolt hatásáról.

A szerzők 2014 és 2060 között az amerikai népesség 98 milliós növekedésével számolnak: a jelenlegi 319 milliós lakosság 2051-re éri el a 400, 2060-ra a 417 millió főt. A népességszám növekedésének üteme a következő évtizedekben várhatóan visszaesik, ami egyszerre tudható be a termékenységi ráta folyamatos csökkenésének és a bevándorlási arány csekély mértékű mérséklődésé-

nek. A 2060-ig előttünk álló évtizedekben a 196 millió születésre 162 millió halálozás jut, a bevándorlók száma pedig 64 millió körül alakul. Ily módon a 417 milliós népességből 78 millió főt tesz majd ki az Egyesült Államokon kívül születettek száma.

Ezzel együtt a népesség elöregedése is folytatódik. A 18 éven aluliak aránya a teljes népességen belül 23-ról 20%-ra, a munkaképes korúaké 62-ről 57%-ra csökken, míg a 65 évnél idősebbeké 15-ről 24%-ra nő. Utóbbi érték növekedése annak köszönhető, hogy mind a „baby boomerek” (azaz az 1946 és 1964 között születettek), mind a bevándorlók körében nő ennek a korosztálynak a létszáma.

A szerzők szerint a következő évtizedekben az Egyesült Államok etnikailag minden korábbinál heterogénebbé válik, és 2044-re nem lesz olyan népcsoport, amelynek lélekszáma elérné a teljes népesség 50%-át. Ugyanez a folyamat a gyermekkorú népességben már 2020-ra végbemegy.

TÁRGYSZAVAK: népesség-előrejelzés, nemzetközi vándorlás, kohorsz-komponens módszer, Amerikai Egyesült Államok

RÓZSA DÁVID

E számunk szerzői

BEDECS ÉVA,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
kutatástámogató könyvtárosa

HOLKA LÁSZLÓ,

a Központi Statisztikai Hivatal
vezető főtanácsosa

HORVÁTH BALÁZS,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
tájékoztató könyvtárosa

KÁLMÁN RITA,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
tájékoztató könyvtárosa

NÁDUDVARI ZOLTÁN,

a Központi Statisztikai Hivatal
ny. főtanácsosa

RÓZSA DÁVID,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
főigazgató-helyettese

RÓZSA GÁBOR,

a Központi Statisztikai Hivatal
ny. főosztályvezető-helyettese

TÓTH JÁNOS MÁRK,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
kutatástámogató könyvtárosa

Nemzetközi Statisztikai Figyelő

ISSN 2416-0814

Megjelenik évente négyszer
I. évfolyam 3. szám

Főszerkesztő

Rózsa Dávid

Főszerkesztő-helyettes

Pásztor Angelika

Rovatszerkesztők

Holka László (Társadalom)
Nádudvari Zoltán (Gazdaság)
Rózsa Gábor (Demográfia)

Olvasószerkesztő

Sárpátki Ádám

Tördelőszerkesztő

Domonkos László

Kiadó

Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
Budapest II., Keleti Károly u. 5.

Felelős kiadó

Fülöp Ágnes

A szerkesztőség elérhetősége

Telefon: +36 (1) 345-6406

E-mail: david.rozsa@ksh.hu

KSHKÖNYVTÁR